

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 191 (7).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt jaanuarikuul. — 3. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasiantud seaduseelnõude kohta. — 4. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i, A. Hansen'i ja J. Tomp'i arupärimise peale endise Wene keisrikoja õuekondlaste, kõrgemate ohwitseride, waimulikkude ja tähtsamate aadelisoo esitajate salakoosoleku ärapidamise asjus Tallinnas. — 5. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul J. Tomp'i, P. Keerdo ja A. Hansen'i arupärimise peale Tallinna karskusseltsi „Walwaja“ ja tööliskultuuriliste asutuste ruumide küsimuses.

Riigikogu koosolek 1. weebruaril 1923 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**, peale waheaja abisekretäär **W. Pezold.**

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, siseminister **K. Einbund**, välisminister **A. Hellat**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **A. Weiderman**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna.**

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päewakorra Juhataja **A. Keswastuwõtmine.** **rem:** Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Töö-hoolekandeminister on teatanud, et tema oma ametiasjade pärast ei saa koosoleku alguseks ilmuda, sellepärast teeb juhatus ettepaneku päewakorra esimest ja teist punkti ümber paigutada. Nimelt II punkt wõtta I ja I wõtta II punktiks. Teisi ettepanekuid päewakorra muutmise kohta ei tehta. Loen päewakorra juhatuselt ettepanekuid muudatusega wastuwõetuks.

2. Teadaandmine Abisekretäär **Riigikogu liigete J. Bergman** (loeb): **puudumiste kohta** Astrem, R. on puudunud isiklistel põhjused 6 koosolekult. **jaanuarikuul.**

Asson, E. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Baars, K. on puudunud isiklistel põhjustel 4 koosolekult.

Birk, A. on puudunud riikliste ülesannete täitmisel 6 koosolekult.

Ernits, W. on puudunud isiklistel põhjustel 6 koosolekult.

Gustawson, O. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 2 koosolekult.

Jaakson, J. on puudunud isiklistel põhjustel 1 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 4 koosolekult.

Jürgenstein, A. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Jürgenfeldt, O. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Koppel, J. on puudunud isiklistel põhjustel 2 koosolekult.

Kukk, J. on puudunud Wabariigi Walitsuse liikmena 5 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklistel põhjustel 2 koosolekult.

Lilienblatt, A. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Liiwak, E. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Liiwak, E. on puudunud isiklistel põhjustel 2 koosolekult.

Liiwak, K. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 2 koosolekult.

Maurer, A. on puudunud isiklistel põhjustel 1 koosolekult.

Maurer, A. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Oinas, A. on puudunud riigikontrolöörina 3 koosolekult.

Parik, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Pezold, W. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Piirisild, K. on puudunud haiguse pärast 2 koosolekult.

Pool, Th. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel 2 koosolekult.

Sorokin, A. on puudunud isiklistel põhjustel 1 koosolekult.

Suit, F. on puudunud teatamata põhjustel 4 koosolekult.

Weiler, A. on puudunud isiklistel põhjustel 4 koosolekult.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasiantud seaduseelnõude kohta.

Riigi metsatööstuse põhimääruse eelnõu — antud rahaasjanduse komisjoni; riigi 1923 a. eelarwe täienduse eelnõu kuluosas 217.910.400 marga ja tuludeosas 5.000.000 marga suuruses — antud eelarwe-komisjoni;

seaduseelnõu põllutöökooolide õpetajate palgaseaduse muutmise ja täiendamise kohta — antud rahaasjanduse komisjoni;

seaduseelnõu riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse muudatuse kohta — antud rahaasjanduse komisjoni;

riigi sadamatehaste põhimääruste eelnõu — antud tagasi Wabariigi Walitsusele.

Juhataja **A. Kerem:** Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i, A. Hansen'i ja J. Tomp'i arupärimise peale endise Wene keisrikoja õuekondlaste, kõrgemate ohwitseride, waimulikude ja tähtsamate aadelisoo esitajate salakoosoleku ärapidamise asjus Tallinnas.

Siseminister **K. Einbund:** Aus-tatud Riigikogu liik-med! Esitatud arupärimises kirjeldatakse, et hiljuti olewat Tallinnas, nimelt Kadriorus, teeõhtu korraldatud, millest osa wõtnud endised sõjawäelased, ning kõrgemad aadelisoo esitajad, kes oma õlgadele pagunid pannud jne. Sellest korraldusest wõtnud osa keegi

polkownik S. Nagu siin kirjeldatakse, olewat nende sihiks organiseerida sõjawäelisi bandesid, kellede tegewus on sihitud nõukogude Wenemaa vastu. Edasi küsitakse — kas see kõik Wabariigi Walitsusele teada on ja mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha nende wastutusele wõtmiseks ja ühtlasi ka nende organisatsioonide likwideerimiseks?

Oma kaitsekõnes nimetatud arupärimise wastuwõtmiseks tõi rkl. Reesen mitmesuguseid asjaolusid ette, milledest mina, pealt kuulates, tõesti mingisuguseid järeldusi teha ei osanud. Selles kõnes oli segi paisatud monarhistide nime all väga palju nimesid algades Muhinist ja Machinist, ning lõpetades Markowite, Kirillide ja Kerenskiga. Isegi Lenin ja Trotski ei

puudunud selles nimekirjas. Siis edasi kõneles rkl. Reesen weel sõjaministeeriumi proshektoritest. Lugupeetud rkl. Reesen'i kõnest järeldasin weel seda, just kui oleks meie riiklistel asutustel ühendus nende organisatsioonidega. Missugused andmed rkl. Reesen'il ettetoodud asjaolude tõenduseks on, see huwitaks mind ka. Et rkl. Reesen seda awalikult ette ei toonud, siis püüdsin oma istmel kõrwalt waadates selgusele jõuda, missugused need materjalid on, mida rkl. Reesen käsitab. Kaugelt nägin, et see üks wenekeelne raamat oli, mida rkl. Reesen tõlkis. Kuid missugune autoriteetlikkus selle raamatul on, jäi minule teadmataks ja seda ei selgitanud ka rkl. Reesen'i kõne. Ainukeks oletuseks nende allikate kohta jäi minul mõni nädal tagasi ilmunud teade „Esmaspäewas“, et kuskil ja kunagi Tallinnas olnud üks teeõhtu, millest osa wõtnud endised Wene pagulased, kes enesetele pagunid õlgadele ja kannuksed taha pannud. Nähtawasti põhjaneb kogu see arupärimine nimetatud ajaleheteate peal, mille tõenduseks fakte ette tuua ei ole, sellepärast on mul raske selgusele jõuda, mida rkl. Reesen'i kõnest faktilise materjalina vastu wõtta, ehk mille kohta weel teateid koguda. Pidin kasutama ainult neid andmeid, mis Wabariigi Walitsusel teada on ja minnes välja nende küsimistega, mis Wabariigi Walitsusele esitatud, julgeksin nüüd teie poolt wastuwõetud arupärimise üksikutele punktidele wastata.

Punkt esimeses küsitakse, kas Wabariigi Walitsusel on teada Tallinnas hiljuti ärapeetud monarhistlikust koosolekust, millest endised keisrikoja õuekondlased ja tähtsamad aadelisoo esitajad osa wõtnud. Ma pean lugupeetud Riigikogu liikmetele ütleva, et niisugusest koosolekust Wabariigi Walitsusel ja tema organidel teada ei olnud.

Teine punkt, kas on Wabariigi Walitsusel teada, et endised weneaegsed tege-lased tsaaririigi uuesti ülesehitamiseks kihutustööd teewad, organiseeritult Eesti wabariiki kukutada püüdes. Nagu mina tean, ei ole Wabariigi Walitsusel mitte teada, et Eesti pinnal organiseeritult kihutustööd tehakse. Kui lugupeetud arupärijad teada tahawad, mis keegi meie pinnal olewatest wäljamaalastest ja wõib olla wabariigi kodanikkudest oma korteris mõtleb, siis selles asjas ma küll wastust anda ei saa.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **W. Pezold.**)

Arupärijate tõendus, nagu leiduks Eesti pinnal sarnane organisatsioon, mis otse rahulepingu vastu käib, nagu rkl. Reesen oma kaitsekõnes tähendas, ei wasta tõele, midagi sarnast ei ole walitsusel teada.

Arupärimise wiimase punkti kohta, mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha sarnaste organisatsioonide likwideerimiseks, oleks öelda, et niipea, kui niisugune organisatsioon kusagil ilmub, mis rahulepingu artikkel p. 7. vastu käib, teda kohe likwideeritakse ja nende initsiaatoritega kui ka kaasaskäijatega seaduslikult talitatakse. Ma pean weel rohkem ütleva: Iga wäljamaa riik, kes leiab, et tema huwid meie pinnal rikutud ehk lepinguid mitte peetud, pöörab esimeses järjekorras otsekohe Wabariigi Walitsuse poole, tähelpanu juhtides nende asjaolude peale ja nõudes nende kõrwaldamist. Käesolewal juhtumisel pole mul mitte teada, et Wene nõukogude wabariigi esitaja oleks meie Wabariigi Walitsuse poole suusõnalise wõi kirjaliku nootega pöördunud. Kui rkl. Reesen rohkem huwitatud on nõukogude wabariigi huwide kaitsemisest, kui Wene nõukogude riigi saadik, siis oleks väga tänuväärt rkl. Reesen'i poolt, kui tema oleks ette toonud faktilisi andmeid ja kui Eesti wabariigi kodanikud ette rutates wäljamaa saadikutele arupärimistega esinewad, siis peab neil mingisugune alus olema ja need andmed ei tohi mitte baseeruda tuulestwõetud ajalehesõnumil. Sarnasel juhtumisel on tõesti raske wastata arupärimise peale. Tahtsin rkl. tähelpanu juhtida rahulepingu artikkel 7-da p. 1. ja 5. peale. Punkt I kõneleb sellest, et kumbagi riigi territooriumil ei wõi olla kumbagi riigi wägesid, peale walitsuse omade ja nende sõprusriikide wägede, kellega ühel lepinguosalisel sõjaline konwentsioon tehtud, kes aga teise lepinguosalisega sõjalal ei seisa. Selle punkti vastu ei ole meie kunagi eksinud. P. 5. on järgmine: „Oma territooriumil mitte mingisuguste rühmade ega organisatsioonide moodustamist ega wiiwitamist lubada, kes teise lepinguosalise kogu wõi osa territooriumi walitsuseks olla pretendeerinud, samuti ka mitte lubama nende organisatsioonide ja rühmade esituste ega ametnikkude isiklist wiibimist, kelle eesmärgiks on teise lepinguosalise walitsuse kukutamine.“ Pean ütleva, et meil senni Wene nõukogude wabariigiga sarnane wahekord olnud, et nõukogude esitaja kordagi pole pööranud Wabariigi Walitsuse poole nõudes niisu-

guste organisatsioonide likwideerimist. Wähemalt mina pole sellest kuulnud 1921 aastast saadik, mil ma siseminister olen, juba see on tõenduseks — kui seda agarust tähele panna, millega teinekord neid nootesid esitatakse — et Eesti wabariigi territooriumil kõik rahulepingu kohaselt on ja Wene nõukogude wabariigil pole midagi rahulepingu murdmise ehk tema mittetäitmise kohta ette heita.

Juhataja **A. Kerem**: Palun arupärijaid teatada, kas nad wastusega rahuldatus on.

J. Reesen (kom.): Arupärijate nimel teatan, et meie wastusega rahuldatus ei ole ja palume kohe läbirääkimisi awada.

Juhataja **A. Kerem**: Arupärijad ei ole wastusega rahuldatus ja panewad ette läbirääkimisi awada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

J. Reesen (kom.): Härra siseministri seletust käesolewa arupärimise kohta ära kuulates tekkis pealtkuulajaile ja ka minule isiklikult mulje, et Eestis mingisuguseid jõudusid ei ole järele jäänud nendest põhjaläinud ärmeelastest, kes wõimaluse leidsid Eestisse jääda. Kui asi tõepoolest nii oleks, poleks meil ka tarwis olnud tulla niisuguse arupärimisega. Kuid tegelikus elus kokku puutudes nende inimestega, kes siin töötawad ja asuwad, oleme meie kuulnud ja oleme ka ajakirjanduses tihtilugu nende tegewuse kohta teateid lugevad... (Wahelhüüded: Kas Teie siis nende sõber olete? Teie tunnete neid?) — Kui siin öeldi, et meie arupärimine põhjeneb niisugustel faktidel, mis Wabariigi Walitsusel mitte teada ei ole, siis peab arwama, et Wabariigi Walitsusel nende monarhistide tegewuse kohta mingisugust huwitust ei ole ja et tema nende sammusid ei jälgi. Sel ajal, kui siseminister ägedat wõitlust on pidanud pahempoolse tööliikluse liikumise vastu, on ta suures wõitlustuhinas täiesti kõrwale jätnud äärmise parempoolse liikumise, mis ka algusest saadik on oma ülesandeks seadnud wana korra ülesehitamist endises Wene riigis... (M. Martna (sd.): Kes siis ka seda on teinud? Kas Teie ka sinna poole püüate?) — Kui siin minule ette heideti, et mina selle küsimisega Wene nõukogude diplomaatile ette olen tahtnud jõuda, kelle ülesandeks on rahulepingu

täitmise järele walwata, siis pean tähendama, et mina ei teinud oma küsimist mitte selles mõttes, et Wene diplomaatiat kaitsta. Meie oleme käesolewal silmapilgul selle tagurlise liikumise pealtwaatajaks, mis kogu ilmas maad leiab ja mille tõusu ka Eestis märgata on. Ma tõin ette terve rea faktisid „Päewalehest“, mis konstateerisid kaastundmust sellele liikumisele, mis Itaalias maad on leidnud. Härra siseminister arwab, et see tühine asi on, mis ei maksa mingisugust tähelepanu ja läheb neist faktidest waikides mööda.

Kui meie küsimuse monarhistide tegevuse kohta üles wõtsime, siis tahtsime näidata seda wahekorda, mis meie walitewate ringkondade ja wõimukandjate ja endiste tsaari õuekondlaste wahel walitseb. Ma tõin ette faktid 1921 a. kohta, pärast seda, kui rahuleping juba alla oli kirjutatud, kus Eesti territooriumil töötasid weel organisatsioonid, kes otsekohehes läbikäimises olid Pariisis moodustatud keskkohaga, kes seda tagurlist liikumist juhtis. Härra siseminister ütleb, et need andmed, mis ma siin ette kandsin, ei võimalda temale mingisugust seaduslikku käiku alata nende organisatsioonide wastu, ülesotsimise ja likwideerimise mõttes. Muidugi mõista, kui siseminister sarnaste organisatsioonide peale silmad kinni pigistab; siis ei näe tema ka inimest, ei näe inimese warjugi, waid näeb ainult tonta mujal, otsib neid taga ja kulutab selleks suuri rahasummasid. Tagurliste inimeste otsimiseks ei tehta mitte midagi. Neile antakse endisi tsaariaegseid passe wälja. (Wahelhüüded: Kes annab?) Praeguste meie walitewate ringkondade poolt.... (A. Piip (tõer.): Tsaariaegseid passe meil wälja ei anta.) Need on neil enne olnud ja nendega saadetakse neid siit wälja... (Wahelhüüded: Tooge andmeid! Tooge tõendusid! Keda on wälja saadetud? M. Martna (sd.): See on juba asi, mis kohtu alla käib.) ...Seda teab wäga hästi härra Piip, kes ise seda asja on juhtinud ja korraldanud.... (Wahelhüüde: Kas tsaariaegsete passidega lastakse siis Wenemaale sisse? Kes wiisad peale paneb? Kas Teie?) ...Kui tarwis, wõib ka andmeid tuua, kuid ma arwasin, et need nii tarwilikud ei ole, et aitab ka sellest, kui ma fakti konstateerin. — Raudteewalitsuse toetuse kohta tõin minewal korral and-

meid ja näitasin, kuidas meie tööliklass puuduses wiskleb ja neile mingisugust abi ei änta, kuna aga neile monarhistidele walitsuse poolt suurema kaastundmusega wastu tullakse, kes endise keiserriigi pinnalt olid sunnitud lahkuma, kui oma rahwusest tööliklassi liikmete wastu. (Sõjaminister J. Soots: Need tahawad ju ka wana korda tagasi tuua!) Härra kindral, ma wõin ühest raamatust faktisid ette tuua, kus Teie Balahowitsh'i ja Judenitsh'iga sõides olite selle poolt, et tagurlist wõimu Wenemaal troonile upitada.

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Reesen, palun sarnaseid märkusi Riigikogu liikme kohta mitte enesele lubada.

J. Reesen (kom.): Panen ette järgmist ülemineku-wormelit wastu wõtta: Ära kuulates walitsuse wastust, tunnistab Riigikogu selle mitterahuldawaks ja läheb päewakorras edasi.

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on faktiliseks märkuseks härra siseministril.

Siseminister K. Einbund: Õiendusena paluksin teatawaks wõtta, et meil ei ole wabariigis mingisuguseid eesõigusi, eriti weel pagulaste wastu. Õiendusena paluksin ka teatawaks wõtta, et meil endisi Wene pagulasi on praegu siin weel kümnetuhande ümber. Nad elatawad endid nii nagu igaüks oskab. Suurem osa neist on mööda maad laiali, intelligents muidugi elab linnades. Mingisugust toetust nemad meie poolt loomulikult ei saa. Nende poolt on korraldatud oma komitee, kes nende waeseid aitab. Kuid see on kõik humanitaar töö. Rkl. Reesen oletab, et neil olla mingisugused wanad passid, tsaariaegsed passid. Kes meie passide korda teab, see teab, et wabariigi kodanikkudele antakse wälja isikutunnistused, kuid wäljamaalastele, kes ära sõidawad, neile anname heameelega ajutise tunnistuse, kellel oma passid puuduwad, et võimaldada neile oma kodumaale sõita. Ja neid sõidab ühtepuhku, aasta algul oli siin neid weel kaheksateistkümne tuhande ümber. (M. Martna (sd.): Kuidas, nemad saawad siis Eesti passid?) Mitte Eesti passid, waid ajutised tunnistused, certifiicad. Neil, kellel ei ole mingisugust isikutunnistust, nemad saawad, kui nende isik on kindlaks tehtud, ajutised tunnistused, sest igal inimesel peab ometi miskisugune tema isikut tõendaw tunnistus olema, sest ilma dokumen-

dita keegi kuhugile liikuda ju ei saa. Mina leian, et see meie poolt on lihtsalt inimesearmastuse töö ja selles käime meie üldise rahwuswahelise kombe järele.

Juhataja A. Kerem: Sisse on tulnud kaks ülemineku-wormelit. Esimene rkl. Reesen'i poolt, mis järõmiselt käib „Wabariigi Walitsuse seletuse endise Wene keisrikoja õuekondlaste, kõrgemate ohwitseride, waimulikkude ja tähtsamate aadelisoo esitajate salakoosoleku ärapidamise asjus ära kuulates, tunnistab Riigikogu Wabariigi Walitsuse seletuse mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Teine on tulnud Eesti rahwaerakonna nimel rkl. Liigand'i poolt, mis kõlab järgmiselt: „Panen ette järgmise ülemineku-wormeli: Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale endise Wene keisrikoja õuekondlaste, kõrgemate ohwitseride, waimulikkude ja tähtsamate aadelisoo esitajate salakoosoleku ärapidamise asjus. ja leides selle arupärimise nõhjudamatu olewat, läheb päewakorras edasi.“

Sõna on hääletamise motiwide kohta rkl. Rei'l.

A. Rei (sd.): Meie rühm leiab, et parlamendi arupärimise õigusi ei maksa just naljatamise allikaks teha. Kui ühes ajalehes luuletatakse, siis ei maksaks seda siin, kui ühtegi fakti ette tuua ei ole, ette kanda. See suur ja tähtis asi riigis, konstitutsiooniline instituut, mida kujutab enesest arupärimise õigus, see kaotab weelgi oma tähtsuse, kui hakatakse temaga lihtsalt mängima. Käesolew arupärimine on lihtsalt lapsik ja sellenärast ei saa meie rühm rkl. Reesen'i ülemineku-wormelit mitte toetada.

Juhataja A. Kerem: Palun neid, kes rkl. Reesen'i ülemineku-wormeli poolt on, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see wormel tagasi lükatud. Panen rkl. Liigand'i poolt esitatud ülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ülemineku-wormel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

Eelmisest koosolekust on kõnelejate nimekirja jäänud rkl. Martna ja Keerdo.

5. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul J. Tomp'i, P. Keerdo ja A. Hansen'i arupärimise peale Tallinna karskuseltsi „Walwaja“ ja tööliskultuuriliste asutuste ruumide küsimuses.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! See küsimus, mis selle arupärimise puhul päewakorrale tõusis, ei ole mitte ainult selle asja juures nii wäga tähtis, waid ta on weel tähtsam üldises ulatuses. Kui meie seda arupärimist sisuliselt waatame, siis leiame seal nurisemist ja mitterahulolemist Wabariigi Walitsuse wastu, et see töölisklassi huwidest küllalt ei hooli. Meie rühm peab sedasama tunnistama. Walitsus ei ole mitte seda huwi tööliste wastu üles näidanud ja südame peal kandnud, nagu Wabariigi Walitsus esimestel riigiloomise päewadel lubas ja mida rahwas suurel hulgal täie õigusega wõib oodata. Siin ei ole mitte ainult töölistemaja ehitamise tegemist, mis küsimuses juures otsekohe kommunistidega kokku puudutakse, waid siin on wäga paljude teiste küsimustega tegemist, kus kommunistidega mitte midagi tegemist ei ole. Ma tuletan meelde, et meil 8-tunniline tööpäew ikka alles seaduse poolt kindlustamata on, ma tuletan meelde, et üks wabariigi minister, vähemalt ministri abi lausa kinnitas, et meil ehituste juures kunni 16 tundi tööd tehakse ja et see olewat „harilik nähtus“. Ta leidis ka, et kui töölised 16 tundi tööd teewad, siis peawad seal igatahes ka juhatajad juures olema. Mina oleksin oletanud, et meil 8-tunniline tööpäew maksab ja et Wabariigi Walitsus oma ametnikkude kaudu seda kaitsta püüab, kuid seda ei näe meie mitte, rääkimata sellest, et 8-tunniline tööpäew seaduse läbi mitte kindlustatud ei ole. Sedasama wõime öelda kõikide sotsiaalseaduste ja töökaitse-seaduste kohta. Need asjad, kui siin üldse edenemisest wõib rääkida, edenewad tigusammudega. Töö-organisatsiooni konwentsioonid on küll wastu wõetud, kuid nende wastuwõtmine ei tähenda midagi, nad ei ole üldiselt karwa wäärtki parandust toonud. Senniajani on töölised oma palga ja tööolude kaitse suhtes täitsa alles lageda taewa all. Meil puudub üldine tööseadus. Edasi tuletaks ma meelde, et Wabariigi Walitsus mitte ainult neid kultuurilisi etewõtteid toetada ei tarwitse wõi toetama ei pea, ma ei taha mitte eitawas mõttes ütelda, mis siin kommunistide poolt ette toodud on, waid ma ütlen, et Wabariigi

Walitsus oleks kõige pealt wõinud toetada näituseks seda tööliste kirjandust, mis mitte kommunistiline ei ole. Kas on meie Wabariigi Walitsus seda teinud? Kui meie waatame sinna seinale wäljapandud raamatuid, mis Wabariigi Walitsuse toetusel wälja on antud, siis ei leia meie nende seast mitte niisuguseid, millest otsekohe ütelda wõiks, et nad eriti töölisteklasi huwides wälja antud on. Ma tuletan meelde, et Soomes juba tsaariwalitsuse ajal wõimalik oli riigi kulul Marx'i „Kapitaali“ I annet wälja anda. Sellest on juba mitu aastat tagasi. See oli wõimalik Soomes tsaariwalitsuse ajal, ja ma pean tähendama, see oli wõimalik sellepärast, et Soomes töölistepartei parlamendis wõrdlemisi tugew oli, 80 saadikut 200 seas. Ka meil oleks see mõju palju suurem, kui nahem tiiw ühine oleks, aga see ei ole kahjuks mitte ühine. (Wahelhüüe J. Reesen'i (kom.) poolt.) Härra Reesen, ma pean Teile ütlema, et Teie selles asjas küll peaks oma suukese kinni pidama, sest keegi terwes ilmas ei ole selles lõhkumises nõnda süüdi, kui just kommunistid, ja kui Teie midagi teete, siis teete Teie seda Moskwa käskude järele; lõhkuge, mis wõimalik. Ja selle lõhkumise tagajärjel on pahema tiywa mõju nõnda nõrk, et ta Wabariigi Walitsuse peale seda mõju awaldada ei suuda, mis ta muidu awaldama peaks ja awaldada wõiks. Meie Wabariigi Walitsus ei tarwitseks mitte jahtnõõre kommunistide poolt oodata, waid ta peaks ise teadma, mis tal selles suhtes teha on, kuid meie Wabariigi Walitsus ei ole seda senni teinud, tema on wäga teguwõimetu olnud, on selles asjas käed rüpes hoidnud.

Mis eriti töölistemajadesse puutub, siis peab selle kohta ütlema, et nad tarwilikud on ja meie töölistel ei ole neid praegusel ajal mitte. Praegusel ajal, kus ehitus nõnda kallis on, nagu igaüks teab, on wäga raske oodata, et töölistel ise enestele suudaksid maju üles ehitada. See ei oleks ka siis mitte hõlpsasti wõimalik, kui töölistes ridades neid lõhesid mitte ei oleks. (J. Reesen (kom.): Aga kui neid Irboska'sse...). Härra Reesen, ma tuleksin Teile meelde neid surnukehasid, mis Tartu keldritest ja Narwa sibiakudest leiti ja mis Walgast leiti — ning mujalt. Jõledat Irboska mõrtsukatööd meelde tule tades peate eneste südamed ja neerud läbi otsima, kas teie oma endiste weretöödega mitte selles kaassüüdlased ei ole, et niisugune häbemata mõrtsukatöö on tehtud.

Teie naerate? Teie naerate nooruse pärast ja, wõib olla, on naer ka tõsisel pilgul noorukesele andeksantaw. (Wahelhüüded. Naer. Wahelhüüe J. Reesen'i (kom.): poolt.) Härra Reesen, Teie istuge weel enne õige kauda oma pükste peal, kui Teie Marxist kõnele da tahate. (Üldine naer.) Ma pean üt lema, et meie otsekohe kogukonna walit suste ja ka riigiwalitsuse poolt eitawaid seisukohti kuulnud ei ole, aga meil oleks selles asjas rohkem tarwis, kui paljalt ääri weeri mõõda toetamise lubamine. Siin peaks wõimalus leitama kindlaimaid sam me astuda ja kindlaid lubadusi teha. Aga küsimine on, kuidas seda teha. Meie peame kõige pealt küsima, kas on wõima lik töölistemaju ehitada, nagu arupärijad siin ette panewad. Mina arwan, et see mitte wõimalik ei ole ja seda sellepärast, et ma kusagil kuulnud ei ole, et sel kombel oleks ehitatud, et inimesed astuwad üles ja ütlewad, et töölistel on maju tarwis, andke raha siia, meie ehitame. Aga need on niisugused inimesed, kelle wastu terwel töölisteklasi usaldust ei ole. (Wahelhüüe.) Meie teame, et kommunistid ter wes ilmas, niihästi rahwusliselt ja rahwus waheliselt töölisteliikumist on lõhkunud. Ja nüüd ühekorraga tulewad meie kom munistid ja ütlewad, et, waadake, meie tahame töölistele maja ehitada, andke meile raha. Härra Hansen ütles siin mine wal korral, kui temalt plaani olla nõutud, siis ei olla temal mitte plaani olnud, ja et enne oleks pidanud temale raha andma, siis oleks wahest hakatud plaani tegema. Sarnane ehitamine ei ole aga mitte wõimalik. Walitsus ei wõi sel kombel raha wälja anda, ka sel korral mitte, kui sarna sed rahanõudjad mitte kommunistid ei oleks. Ilma aluseta, ilma kindluseta raha wälja anda ei wõi riigiwalitsus mitte, kui ta enese ülesannet tõsiselt wõt ab. Riigi walitsus ei wõi mitte töölistemaja ehitada, seda peab ikka keegi teine ehitama, sest seal ei ole mitte ainult majaehitamine, waid maja tahab ka walitseda. Seda asja peab paratamata teisiti organiseerida wõima. Kui kommunistid ütlewad, et kõik on nende poolt kutsutud ja, et kõik Eesti töö lised nende juures ulualust wõiwad leida, siis on see just nii, nagu katoliku kirik ütleb: „Astuge kõik katoliku kiriku, ühine usufrent on walmis.“ Asjaolu on aga nõnda, et riis ei ole mitte ainult katoliik lased, luterlased ja kreeka-õigeuslised, waid selles suhtes on riis isegi luterlased üks-teise wahel. Kui meie näituseks Tal-

linnas wõtame, meil on siin kolm Saksa kirikut, wõi on neid rohkem, seda ma ei tea, kuid igatahes on need enamasti tühjad. Kui nüüd eestlased tahaksid sinna sedasama Jumalat paluma minna, siis on kohe riid lahti ja eestlasi ei lastaks sinna mitte paluma minna. Rääkimata sellest, et nõndanimetatud wene- ja luteriusulised ühe katuse all mitte ei lepi. Tuletame meelde, et Jeruusalemmas, kus nõndanimetatud püha hauakirik on, tuleb väga sagedasti ette, et seal ristiusku jumalalpalujaid muhameedlased rüüsu takistama peawad, nad lööwad üksteisel isegi ristidega pead weriseks. Ja mis oleks siis nüüd kommunistide juures? Meie teame ju terwest ilmast, näituseks Soomes, seal on tööliste partei kommunistide läbi lõhutud, waatame Norramaal, seal on jällegi kommunistide partei kommunistide läbi lõhutud, nii waatame Prantsusmaal, Saksa maal, kusagil ei leia meie kommunistide enestegi seast ühtmeelt. Sellepärast on see üsna arusaadaw, et kommunistid on kaugemale läinud kui jesuiidid. Kui senni jesuiitide kohta öeldi et „otstarb pühendab abinõu“, siis oli see kunni wiimase ajani üks niisugune halwakspeetud õpetus, mida keegi omaks ei wõta. Kommunistid on jesuiidid selles asjas tuhat kord üle lõõnud, siin ei ole enam seda, et otstarb pühendab abinõu, waid siin minnakse ei tea kui kaugelse. Kommunistid toowad siin ette, et Eesti on demokraatline riik ja see demokraatline riik on nii häbemata, et tema kommunistidele mahaehitamiseks mitte raha ei anna. Kuidas tehakse aga seal Wenemaal, kust kommunistid oma käsud saawad? Meie teame, et seal sotsialistid-rewolutsionäärid wangis on ja surmaotsust ootawad, meie teame ka, et sotsiaaldemokraadid seal wangis on. Ja kui nüüd tulewad sealt need inimesed siia ja teewad demokraatiale etteheiteid, et demokraatia neile siin ulualust ei muretse, neile, kelle read on siin kokku kuiwanud 5 pealt 2 peale, kelle read on otsa saanud. Mispärast nad otsa on saanud — walijate kandidaatide nimekiri on lõppenud, ja mispärast on see lõppenud? Meie teame ju neid protsessisid, mispärast nad on Wenemaal põgenenud, tuletame näituseks härra Bleiman'i meelde, kes Wenemaal põgenes ja ei mõtlegi sealt tagasi tulla. Kuigi mina kõiki neid kohtuotsuseid mitte nõnda ei wõta, nagu nad on, kuid niipalju on ometi kindel, et kommunistid kõigiti iseseiswa Eesti wastu kihutustööd on teinud ja seda veel praegu teewad, ka ei salga nad, et

nad Eestis salakuulajateks on, seda wõib ju kõigist nendest kõnedest ja sõnadest kinnitatult leida. Ja kui nüüd need samad inimesed tulewad ja nõuawad, et Eesti demokraatline riik peab neile ulualust andma, siis leian ma, et see igatahes mitte kooskõlas ei ole mõistliku loogikaga. Sellepärast waatame meie selle arupärimise peale kui hariliku kommunistide manöövri peale, mille taga seisab teataw Moskwa käsk, kus nõutakse: Lõhkuge, mis teie iganes wõite, külwake rahulolematust, külwake waenu! Meile heideti siin ette kõnelejate poolt, et sotsiaaldemokraadid olewat kodanlust toetanud, ja kodanlise demokraatia jalule aidanud. Väga õige. Meie teadsime väga hästi, et demokraatia mitte kommunism ega sotsialism olla ei saa. Rahwalugemise järele ning selle andmetest on leida, et Eestis elab suurem osa, 74—75% inimesi maal ning suurem osa neist on põlluharijad ja need on poliitilise arenemise poolest nõnda sama kaugel just kui teistes maadeski põllumehed on. Ka järelejäänud osa, 25% linnaelanikkude kohta ei wõi meie öelda, et need kõik kommunistid on, neid wõib leida wast ühe näputäie. Ja nüüd selle suure rahwahulga wastu tahate teie wäewõimuga kommunismi wõi sotsialismi maksuma panna! Sellepärast oleme meie demokraatia poolt, et ta on üks paratamata tarwilik samm tööliste wõitluse edendamiseks.

Demokraatline riigikord wõimaldab töolisteklassil oma wõitlust paremini pidada, kui ükski teine riigikord seda senni on wõimaldanud ja sellepärast oleme meie ka Eestis demokraatlise korra poolt olnud. (W a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Kui pikk igawene aeg on, seda mina ei tea ja kui kaua sotsiaaldemokraadid, wõi töolisteliikumine sotsiaaldemokraatiat toetama saab, seda ma ka ei tea. Ma wõin aga ütelda, et praegusel ajal ja selle aja jooksul, mis lähemas tulewikus kätte jõuab, et demokraatline riigikord meile kõige parem on. Ma ütlen, mitte kõige parem selles mõttes, et midagi enam soowida ei ole, waid kõige parem selles mõttes, et selle riigikorra juures just selle sama korra parandamise kallal esiotsa wõimalikum on tööd teha, kui ühegi teise riigikorra juures.

Teie peate ka tunnistama, et lugu Wenemaal nõnda on, et Wenemaa on kokku langenud, on läbi põlenud, ka kommunism on läbi põlenud ja seal pole muud midagi järele jäänud, kui ainult wäewõim.

Näputäis inimesi on ka meil Eestis sarnaste waadetega koondunud ja teie tahate seda wäewõimu ka siin maksuma panna. (Wahelhüüe J. Reesen'i (kom.) poolt.) Ma wõin Teile selle läbimädanemise kohta ütelda, härra Reesen, ja ma olen seda ka siis ütelnud, kui Teid weel mitte siin ei olnud, et see läbimädanenud maa on wõinud Wenemaale näituseks vähemalt kartulid saata. Ma muud praegu ei nimeta. Aga wõtke meie statistika kuukiri, siis teie leiate, et see wäike Eestimaa on Wenemaale rohkemgi saanud. Ma ei ütle mitte, et meil walitseks kuldsed wõi taewalikud olud, aga meil walitsewad ometi paremad olud kui Wenemaal. (J. Reesen (kom.): Rääkige Saksamaast ja Austriast ka!).

Kui härra Reesen'ile näkku waadata ja wõrrelda teda Wenemaa elanikuga, siis wõime ütelda, et wahe on kohe näha. Teine on terve näowärwiga, teine aga koltunud ja nälginud. Teie teate, kui mitmed sajadtuhanded ja miljonid lapsed seal nälgiwad, kui mitmed miljonid lapsed on seal nälga ära surnud. (Wahelhüüe: Rääkige Saksamaast ka, seal on see igawene demokraatia!) No teie olete õige õnnetumad oma wahelhüüetega. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Häbi ka Eestist rääkida.) Ma ju Eestist räägin praegu ja et ma Austriast ja Saksamaast mitte rääkima ei hakka, see sünnib sellepärast, et Saksa ja Austria hoopis teistsuguste raskuste all ägawad, kui Eesti ja Wenemaa. Wenemaa ei äga mitte mingisuguse sõjatasu raskuse all, aga ometi on seal wiletus suurem kui Eestis ja ka Saksamaal, mida ei saa teie ometi mitte ära salata. Wenemaal ei ole kellegile miljardid kulda tarwis maksta, kuna Saksamaa peab seda maksuma. Wenemaast ei ole ühtegi osa ära wõetud, kuna Saksamaa suur osa Prantsuse wägede all on. Teie näete nüüd, et teie wõrdlus mitte poolt krossigi wäärt ei ole.

Kui meie demokraatiat toetame, siis peame seda tegema sellel wanal alusel, mida Lassalle üles seadis, et „ühesugune õigus on see, mis lipu all meie wõidame“ ja meie ei ole weel mitte sellest ajajärgust üle saanud, hoolimata sellest, kui Reesen'id ja Hansen'id teisiti toonitawad, Lassalle ütleb, et meie ei kuuluta mitte waenu rikastele, waid meie nõuame kõigile ühesugust õigust... (Wahelhüüe -

ded.)... meie ei nõua mitte kommunismi, seda ei wõi meie mitte nõuda.

Statistiliste andmete järele on meie maal 31.000 töölist. Ma usun, et need andmed mitte õiged ei ole, siin on hulk wälja jäetud, töölistehulk on Eestis suurem. Aga hoolimata sellest, kui see ka nii wäikene peaks olema, on need rahwakihid ometi nii suured, keda niisama tööliste hulka loetakse; need on wäiksed talupojad ja ka suur osa nendest talupoegade, keda hallparuniteks hüütakse, kuna suurem osa nendest hallparunid ei ole, waid nad on nälja-talupojad. (A. Jürman (põl.): Kuidas Teie nüüd sellele tundmisele tulite.) Ma ei ole kunagi selle wastu rääkinud ja kui see seda parem on, mis teie mulle siis seal wahela hüüate.

Härra Reesen kõneles siin weel, et Eesti wabadussõja ajal olewat wõitjad üle tööliste surnukehade sammunud. Kui lugu nõnda oleks, siis peaks sotsiaaldemokraadid tõepoolest häbi pärast oma palge kinni katma. Aga lugu ei ole nõnda. Meil on küllalt teada, et Eesti kodanline klass ei oleks suutnud 100.000 meest püssi alla panna, see pidi terve Eesti rahwas olema. Kui Narwa frondil ja kusagil mujal ka Eesti töölisi surma sai, siis olid need tööliised, kes endid Wene nõukogude poolehoidjateks tunnistasid ja kes tulid, et Eestist Wene kommunistlist maakonda teha. Mitte nende wastu ei peetud sõda, Eestis ei peetud mitte niisugust klassisõda, nagu näituseks, Soomes, kus oma rahwa üks klass teise wastu wõitlusse astusid, waid siin oli tahes wõi tahtmata, kas wõi waielgu härra Laidoner selle wastu, nimelt maakaitse sõda. (J. Reesen (kom.): Aga Saaremaa!?) Saaremaa on üks Eestimaa osa ja Saaremaal oli mäss, kuid see on maha surutud. Wõib olla, wäga waljude abinõudega, kuid ma tean, et sel ajal ka mujal wäga waljuid abinõusid on tarwitatud ja ma tean edasi, et meie rühm sel ajal nende häbematuuste ja wäärnähtuste wastu on wõidelnud ja seda on meie partei tänapäewani teinud. Saaremaa üksikasju ma ei tea, sest ma olin sel ajal kodumaalt eemal. Kuulsin neist asjadest lühidalt Bernis. (Wahelhüüe paremalt poolt: Küsige Saaremaa asju Neps'i ja Jõeäär'e käest.) Ma ei ole härra Neps'i ses asjas mitte küsinud. (Wahelhüüded.) Ma tuletaksin weel meelde, et ma alles minewal aastal, kui ma eelarwe-komisjoni liikmena sõjawäe ladudes ja

siin ja seal sõjawäe wabrikutes käisin, siis puutusin töölistega kokku, kes ise sõrmega näitasid, kus nemad on traadid katki lõiganud, millega taheti wabrikud õhku lasta. Meie teame, et Eesti tööliised need olid, kes Kerenski ajal takistasid wabrikute tööriistade ärawiimist ja lasksid laewadelt masinad ja masinaosad tagasi tuua. Meie teame, et need Eesti raudteetöölised olid, kes toidurongid Haapsalu ja mujale warjule wiisid, et neid päästa sakslaste ja teiste waenlaste eest. Sellest selgub, et Eesti tööliised pidasid oma kohuseks rahwa ja maa huwisid kaitsta. Need oleksid toidurongid ja muud edasi Naroowa taha saatnud, kui nad Eestist ei oleks hoolinud, kui nad oleks Wene huwisid silmas pidanud, aga seda nad ei teinud. Ja mitte ainult sel ajal, waid ka pärast, nimetatud ajast tänapäewani on Eesti tööliised odawa palgaga tööd teinud, iseäranis esimestel wabariigi chuaastatel. Teewad ka praegu. Selle odawa töötegemisega on nad Eesti riiki toetanud ja Eesti iseseiswust kindlustada püüdnud, — igatahes pole nad mitte selle wastu olnud. Meie näeme ka, et kommunistid, kes Wenemaalt siia tagasi tulnud, siin oma kõhukese täis on saanud ja rohkem rahuldatud on, kui Wenemaal olles. Teie ülesanne on olnud, härrad kommunistid, Eesti iseseiswust naeruks teha ja see on weel praegu teie ülesanne. Teie tahate ise Eesti iseseiswat riiki kukutada ja tõesti oleks liig, kui teie meie poolt selleks toetust loodaksite. Seda ei wõi teie mitte oodata.

Nagu ma juba ütlesin, on Eesti walitsus tööliste huwisid wäga nõrgalt silmas pidanud, seda naelutame meie siin kinni, aga esitatud arupärimit ei wõi meie mitte toetada, sest ei ole mõtet selles, et Eesti walitsus kommunistidele abi annaks, et nad Tallinnas omale maja ehitama hakkaks.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Ma ei taha hakata eelkõnelejaga waidlema. Eelkõneleja, härra Martna näitas täna weel kord, et sotsiaaldemokraadid truude kodanluse Siioni wahtidena püsiwad. Senni on teile ette heidetud Irboska weretööd, täna olete härra Martna suu läbi näidanud, et teie kindlaks olete jäänud tööliste wastu wõitlemises ja paremini kaitsete kodanluse huwisid, kui kodanlus ise. Niisugust wäljaastumist sel puhul, kui töölistemaja küsimus arutusel, oleks wõinud oodata äärmiselt paremalt poolt, nüüd näeme aga, et sellega esineb rühm,

kes ennast nimetab ka tööliste kaitsjaks. (M. Martna (sd.) hüüab kohalt waelele.) Mõtteta on seepärast martnasarnastega üldse waidlema hakata. Ma tulen küsimuse enese juurde. Kord hüüdis praegune Riigiwanem ühes teiste nooreestlastega: „Saagem eurooplasteks!“ Nüüd wabariigi kõrgemale õrrele asudes on ta nähtawasti hakanud...

Juhataja A. Kerem: Rkl. Keerdo, ma palun riigiwõimu teostajate kohta mitte haawawaid ütelsi tarwitada.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Härra Kukk oma teiste kolleegadega, töö-hoolekandeminister Kaarna ja teistega on seda euroopalikkust nüüd teostama hakanud. Kui meie töö-hoolekandeministri wastust meelde tuletame, mis järgmiste sõnadega lõppes: „Kas töölisorganisatsioonid oma tegewust lõpetawad wõi jätkawad, see oleneb neist endist, see ei lähe midagi riigile korda“, siis näeme, kuidas endise nooreestlase walitsus seda euroopalikkust tahab hakata teostama. Samuti nagu seda teostanud Euroopa tsiwilisatsiooni kandjad Aafrika, Aasia jne. metsrahwaste kallal, wiies neile alkoholi, oopiumi ja muid pahesid. Kukk'e walitsuse euroopalikkus seisab selles, et karskusseltside asemele kabareed ja kinod awatakse. Kuid härra Kukk läheb oma euroopalikkusega weel kaugemale. Tema on ka selgeks õppinud need Euroopa diplomaatilised konksud. Nimelt laseb walitsus töö-hoolekandeministri suu läbi öelda, et kas „Walwaja“ wõi mõni muu töölisorganisatsioon oma tegewust jätkata saab wõi mitte, see walitsusele korda ei läheks, kui aga töölisteesitajad Riigiwanema wõi töö-hoolekandeministri juures käisid, siis räägiti hoopis teisiti. Siis tarwitati nähtawasti seda Euroopa diplomaatilist keelt, öeldes, et töölisorganisatsioonidel ja kõigil teistel kultuurilistel ettewõtetel olla õigust riikliste toetuste peale, neil olla täieline õigus ruume saada jne. Riigiwanem tähendas alles hiljuti, et „Walwajale“ ja töölisteteatrile tuleks anda toetust. Kuid, nagu öeldud, töö-hoolekandeministri wastusest paistis hoopis wastupidine seisukoht. Emb-kumb, kas oli see pettus, mida walitsuse esitaja töö-hoolekandeministri kaudu siin awaldasid, wõi see, mis töölisteesitajatele öeldi.

Juhataja A. Kerem: Rkl. Keerdo, ma palun walitsuse liigete kohta mitte haawawaid ütelsi tarwitada, — ma kuulsin sõna „pettus“.

P. Keerdo (väljasp. rlm.): Igatahes ootame, et teie otsekohe ilma maskeerimata oma seisukoha awaldaksite, et töolisteklass sellest oma järeldused wõiks teha.

A. Hansen (väljasp. rlm.): Ma pean kõige pealt tegema paar märkust härra Martna'le. Härra Martna tähendas siin, et mina olla wiimane kord tõendanud, et meil ei olewat mingisugust plaani wälja töötatud, waid tulla nõudmisega walitsusele, et andke raha. Ma pean faktilise märkusena tähendama, et juba minewal korral nimetasin, et minewal aastal sai wälja töötatud kulude peale waatamata, arhitekti ja eriteadlaste poolt kindel plaan ning esitatud linnapeale. Meie nõudsimel, et meile teatataks seisukoht, mis selle asja kohta wõetakse, kuid wastus on tänini wõlgu jäänud ja pole ka seda öeldud, kas see plaan küllalt seda wäart on, et teda tõsiselt wõtta. Ühe sõnaga, pole mingisugust wastust antud. Eelmisel koosolekul tähendasin ma, et pole mõtet hakata kulutama summe üksikajaliste projektide peale, kui ei ole mingisuguseid wäljawaateid nende teostamise kohta. Julgen tähendada, et kuigi neid lõhesid, mis praegu olemas, poleks olnud, ka siis oleks töolistel endil majaehitamine raskendatud, peaaegu wõimatu praeguste palgandimiste ning majanduslise korra juures. Praeguse seisukorra juures tähendaks lossi ehitamine tegelikult „õhulossi“ ehitamist. Härra Martna tähendas, et praeguste statistiliste andmete järele olla 31.000 töolist. Mina igatahes ei taha hakata selle arwu juures pikemalt peatama, waid tähendan ainult seda, et meil on linnatööstus wõi suurtööstus lagunemas, mille tõttu ka töolistearw kahle-mata wähenenud on ja nendel töolistel, kes wabrikutes ja tehastes töötawad, on olukord niiwõrd wilts, et nad omale korralikku toitu ega kehakatetki muretseda ei suuda. Arusaadaw, et nad sarnases seisukorras ka endale maju ehitada ei jaksa, nende jõud ei kanna seda. Kui walitsus wõi seltskondlised organisatsioonid appi ei tule, on sunnitud töölised urgastes elutsema ehk uulitsatel omi asju ajama. Ma tahtsin weel alla kriipsutada seda, et härra Martna' ei olnud mitte peapõhjuseks, mispärast sotsiaaldemokraadid selle poolt olla ei saa, mitte see, et ei ole plaani esitatud, waid seda põhjust tuleb mujalt otsida. Härra Martna laseb wälja paista seda, et waadake, siin nõuawad

kommunistid, kes on Eesti riigi waenlased, salakuulajad, mõrtsukad, röõwliid, jne. ja walitsusel tulla nende majade ehitamiseks krediite anda. Härra Martna' peaks teada olema, et sellesama demokraatia mõjul, mida ta siin nii kangesti ülistas, Eestis on kommunistid põranda alla surutud, neid jälgitakse ja otsitakse kaitsepolitsei poolt taga. Wist on härra Martna' ka see teada, et kommunistide partei keskkomitee ei saa praegu Eestis päewawalgel tegutseda. On arusaadaw, et ka nimetatud keskkomitee ei saa tulla nõudma, et olge head, ja chitage meile mingisugune loss ülesse. Päewakorral on teistsugune nõudmine ja nimelt töölise korteriküsimuse lahendamise nõudmine. Kui härra Martna tuleb ja seletab, et see nõudmine on esitatud kommunistlise rühma poolt, siis lubatagu ütelda härra Martna'le, et see nõudmine ei ole wälja mõeldud ega esitatud kommunistlise rühma poolt juhusliselt, waid siin on teataw osa Riigikogu liigetest esinenud arupärimisega, missugune kohustus neile töölise poolt on peale pandud. Härra Martna wist peaks teadma, et hiljuti peeti Tallinnas ära kõikide töölisorganisatsioonide juhataste koosolek. Sellel koosolekul oli päewakorras eriti just töölisorganisatsioonide korteriküsimus. Sellest koosolekust wõtsid osa üle kümnetuhande töölise oma esitajate kaudu, see tähendab — üks kolmandik statistika põhjal ettetoodud töölise arwust. Nende töölise esitus walis enda poolt komisjoni, kellele ülesandeks tehti nii linna omawalitsuse, kui ka Wabariigi Walitsuse juures samme astuda selleks, et töölisorganisatsioonide korterikitsikus saaks lahendatud. Selsamal koosolekul tehti Riigikogus töötawatele töölisesitajatele kohuseks esineda wastawate sammudega Wabariigi Walitsuse juures krediitide määramiseks. Meie, seda otsust silmas pidades, esinesime juba eelarwe-komisjonis wastawa ettepanekuga. Kui see ettepanek aga tagasi lükati, siis ei jäänud meil muud üle, kui arupärimisega esineda. Peale selle peaks wist härra Martna' teada olema, et pea kõikide Tallinna wabrikute töölise esitajad, waatamata parteiliste lahkhelide peale, on ühemeelselt otsustanud, nõuda Wabariigi Walitsuselt kui ka linnawalitsuselt, et töölise korteriküsimuses wastu tuldaks. Wististi on, härrad, teil kõigil teada, et töölisorganisatsioonidel ei ole praegu üldse mingisuguseid ruumisid. (M.

Martna (sd.): Kas Teie arutate töolistemaja või töolistes korteri küsimust.) Härra Martna! Tööline ei saa mitte enne lossi peale mõelda, ei saa rääkida enne lossidest, kui temal hurtsikutki ei ole. Esimeses rinnas seisab päewakorral ajutiste ruumide muretsemine. Härra Martna! peaks teada olema, et ühel hiljutisel koosolekul tema oma parteisõbrad seda ettepanekut toetasid. See oli Inglis-Balti tehases, kus Ostra, Jõeäär ja Johanson teiste kõnelejatega seisukohal asusid, et walitsus, niisama ka linnawalitsus peaks ilmingimata selles küsimuses töölisororganisatsioonidele vastu tulema. Härra Martna ütleb, seda ei saawat tõsiselt võtta, sest meie tööliste liikumine olla killustatud, kuid härra Martna räägib siin seda muidugi ainult oma seisukohalt. Ei ole ju kellegi saladus, et suurem osa töölisi Martna'ga koos ei lähe. Ma tuletan teile, härra Martna, meelde seda ahastawat silmapilku, kus Teie kord hoigades maatöölisühisuste kongressilt ära tulles ütlesite: „Mull ei ole seal enam midagi teha.“ (M. Martna (sd.) kohalt: See olipaljalteie nägemine.) Teie salgata seda? Kes olid need, kes Teie tuju nahast välja pekisid? Ei keegi muu, kui maatöölise esitajad: Ma tulen nüüd teise küsimuse juurde. Teie tõendate, nagu oleks kommunistid tööliselikumise ära lõhknud, pean ütleva, et sotsiaaldemokraadid ise selles esimesel kohal seisavad. Käesolewal silmapilgul ei ole siin mitte miiting-ega rahwa koosolek ja ma ei leia siin tarwidust seda pikemalt seletama hakata. Ma tuletan ainult meelde, et see nähtus, kus sotsid teisitimõtlejaid töölisühisusest välja kihutawad, on rahwuswahelise ulatuse saanud. Lugege ainult kas või wiimaseid teateid selle kohta, missugusele seisukohale asus Amsterdami internatsionaal Saksa ametiühisuste ettepaneku puhul korraldada rahwuswahelises ulatuses proteste Ruhri okkupeerimise vastu prantslaste poolt jne., siis võite otsusele jõuda, kui kaugele teie jõudnud olete, kas olete teie kodanlikes leeris või sotsialistlikes. Ma arwan, et teie küna katki on ja praguneb edasi, kui seal weel üldse praguneda midagi on, mis teie poliitika tagajärg. Teile tähendan ainult niipalju, et teie asusite juba ilmasõja algust saadik kodanlaste leeri igal maal ning olete sinna jäänud kunni tänapäewani. Teie ei võitle mitte töolistega koos kodanluse vastu waid kodanlusega koos tööliklassi vastu.

Teie räägite töölise killustamisest, kuid lubage teile meelde tuletada, et teil puudub ka kõige pisemgi ühtlus ka nende töolistega, kes senni weel teie järel käiwad. Teil ei ole isegi mingit kokkulepet oma alamate kihtidega, nimetades neid lollpeadeks, tahmanägudeks jne. Kui nüüd sotsiaaldemokraadid on igalt poolt välja löödud, siis pole see mitte töölise ega teiste süü, mida käesolewal silmapilgul tahetakse ühendada töolistemaja küsimusega. Teie olete end töölisperest ise välja löönud. Töölisororganisatsioonide ümber on koondunud Tallinnas üle 50% kõigist töolistest, aga nüüd on asi sarnases seisukorras, et räägitakse, waadake seal on kommunistid, seal on need ja teised, niisugustele pole wastutulekut tarwis, andke kaigast. Mõtlete sellega muidugi meie ametiühisusi. (M. Martna (sd.): Kuidas teate, mis mõtlen?) Pean alla kriipsutama, et meil Eestis ei ole üldse ühelgi töölisororganisatsioonil ruume, ja kui mõnel organisatsioonil, näituseks sotsiaaldemokraatidel ruumid on, siis ei ole teised nende peale mitte kadedad. Ruumideküsimus on kogu töölisororganisatsioonide olemasolu küsimus. Kui härra Martna küsimuse oleks üles tõstnud, siis oleks meie seda kindlasti toetanud, kuna nüüd sellepärast vastu ollakse, et meie kommunistid oleme. Teie kardate töölisororganisatsiooni rohkem kui kodanlased. Töolistemaja on Eesti tööliste üldine nõudmine ja Riigikogu peaks siin appi tulema ja mida kauem sarnane seisukord kestab, seda halwem, lõpuks saawad aga nemad radikaalsemalt talitama.

J. Reesen (kom.): Kui töolisteküsimused üles kerkiwad Riigikogu koosolekutel, kui päewakorrale tuleb mõni seaduseelnõu, mis töolisteklassi huwide ja nõuete rahuldamiseks esitatakse, siis tulewad sotsiaaldemokraadid alati seisukohadega välja, mis töolisteklassile wastuwõetawad ei ole, ja mis sotsiaaldemokraatliste põhimõtetega kokkukõlla ei käi. Täna arupärimise puhul esines siin pikema kõnega rkl. Martna, kes isiklikult minuga demokraatia ja teiste tööliklassi põhimõtteliste küsimuste üle waidles. Wäga kahju, et Wabariigi Walitsuse poolt ei ole käesolewas küsimuses weel mingisuguseid otsuseid ega arwamisi ette kantud. Kuid minu äranägemise järele, arwesse wõttes seisukohta, millele härra Martna oma kõnes maad andis, on sotsiaaldemokraadid Wabariigi Walitsuse ja

parema tiiwa eestkostjaks hakanud. Iga-kord, kui tegemist on töolisteklassi otsekoheste tarwete rahuldamisega, tuleb kodanlusel tarwitusele wõtta abinõud, mis mitte otsekohe ei laseks warju heita kodanluse peale, waid mis teda hoiab puhta ja puutumata ja wõimaldab tal edaspidi tegutseda. Ja niisuguseks warjuks kodanlusele walitsusele on saanud kõikidel maadel sotsiaaldemokraatia. Kui teie wõtate töolisteliikumise 1914 aastast peale, siis on siin sotsiaaldemokraadid kaasaitajaks olnud kodanlusele walitsusele, kes kapitalistlik korda on kaitsenud suurtükkide ja kuulipildujatega töolisteklassi pealetungimise wastu. Nii sündis see ka Eestis 1918 aastal, kus sotsiaaldemokraadid wõitlesid töolisteklassi wastu, nii oli see Saksamaal ja mujal.

Mis toowad sotsiaaldemokraadid selle põhjenduseks ette, et nemad õigustatud on tarwitama töolisteklassi wastu niisuguseid karme abinõusid? Mis õigustab neil kodanlusesse teenistusse astumist? Sotsiaaldemokraatia seletas 1913 a., ja seletab ka praegu, et waadake, kapitalistlik korda ei wõi üheropsuga ära häwitada, nagu see nõukogude Wenemaal sündis. sest see tooks majanduslist häwinemist kaasa. Enne tuleb kapitalistline kord tema kõrgema tipuni arendada, tehnikat wiimase wõimaluseni wälja kujuneda lasta ja siis wast selle korra kaotamisele asuda. Mis sellega tahetakse kätte saada? Sellega tahetakse kätte saada seda, et töolisteklass peab kõik need haawad parandama, mis ilmasõda enesega kaasa tõi. Mis on aga ilmasõda enesega kaasa toonud? Selle näitamiseks toon mõned statistilised andmed ette ja kui nüüd sotsiaaldemokraadid kõigi töötawate kihtide nimel suure kohustuse enese peale tahawad wõtta, siis on see üks niisugune eneseohwerdamine, mis neil kaela wõib murda. Kui wõtame statistilised andmed selle kohta, mis ilmasõda maksma läks üksikutes riikides, siis näeme, et Inglismaal oli 1920 aastal 8 miljardit naelsterlingit riigiwõlga, mis kogu Inglise riigi warandusest 57% wälja teeb. Nii näeme siis, et ilmasõja tagajäriel on Inglismaal pool rahwa warandust ära häwitatud. Prantsusmaal oli 1919 aastal 147 miljardit franki riigiwõlga; 1. jaanuaril 1920 a. oli seal 238 miljardit franki riigiwõlga, mis 95% kogu Prantsusmaa rahwa warandusest wälja teeb — Geer'i wäljaarwamise järele on Prantsusmaa rahwa waranduse koguwäärtus 250 miljardit franki. Ja kui

teie wõtate teised riigid, kes sõjast osa wõtsid, siis teie näete nendes sama suurt häwitustööd, mis sõda teinud. Neid määratud haawu peawad nüüd heaks tegema töötawad kihid, kes enne sõda ja ka nüüd loowad warasid, nende peal lasuwad kõik sõjamaksud, mis wõlgade tasumiseks maksta tuleb. Kui sotsiaaldemokraadid tulewad ja seletawad, see olewat põhimõttelik küsimus, siis mina näen, et selle juures kahelda tuleb. Kui kõik need suured warandused, mis ilmasõja ajal häwitatud said, tulewad endisele kõrgusele üles ehitada, siis nõuab see mitte ühe, waid mitme põlwe tööd, ja kas selle töö läbi need wastolud kõrwaldatud saawad, mis praegune aeg esile tõi, wõi mitte, on küsitaw. Seda sotsiaaldemokraadid arwesse ei wõta, et töolisteklass, kui ta neid häwitatud warandusi üles ehitab ja wõlgu tasub, wiletsamasse seisukorda satub, weel halvemasse, kui ta enne sõda oli. Kui teie tõele auu tahate anda, siis peate ütleva, et kapitalistlik majandust mitte wõimalik ei ole enam selle kõrguseni tagasi wiia, sinna, kus ta enne sõda oli, iseäranis kui silmas pidada seda, mis Prantsusmaa ja Saksamaa wahel praegu sünnib. Kapitalistlik kord ei suuda mitte edasi areneda, waid jääb paigale püsima, muutub ühekoha peal tampimiseks ja see on juba iseenesestki häwinemine, mis uusi sõdasid wõib kaasa tuua. Kui sotsiaaldemokraadid seda ei märka wõi selle wastu wõidelda ei taha, siis on see nende passiiwsus, mis klassiwõitluse seisukohast sugugi õigustatud ei ole. Kui härra Martna ütleb, et demokraatia on niisugune wäärtus, mida kaitsta tuleb, siis mina ütlen, et niisugust demokraatiat ometi mitte kaitsta ei tule, mis kaasa toob häwinemist. Ma küsin, mida tegid sotsiaaldemokraadid selleks, et suurt ilmasõda ära hoida? Nad läksid kaasa kõigi maade kapitalistidega. 1919 aastal läksid nad kaasa Eesti kapitalistidega, et meile iseseiswust muretseda, mida ristitakse nüüd demokraatiaks, ning mis olewat kindlustanud Eestis „paradiisi“. See olewat tunnistuseks sellest, et minul olewat paksem nägu, kui Wenemaa kodanikkudel. Aga sotsiaaldemokraadid ei waadanud sugugi oma meeste keskele, ei näe, mispärast need inimesed on siin paksuks läinud. (J. Hünerson (põl.): Aga miks olete Teie siis paksuks läinud.) Mina olen kõige peale waatamata suutnud ennast tugewa hoida, ja ei ole lasknud teid enesest seda wiimast

kõbu välja pigistada. Nii et see demokraatia põhimõtteline küsimus ei lase enast õigustada, kui waadata nende tagajärgede peale, mida see demokraatia teostudes on saawutanud. Mida võime meie tunnista? Meie võime tunnista, et see demokraatia poliitika, mis algusest saadik omale Eestis eluõigust on nõudnud ja mis sotsiaaldemokraatide uhkuseks on saanud, see poliitika ei ole mingisuguseid reaalseid tagajärgi andnud. Kui tulid sotsiaaldemokraadid 1919 a. ja kelkisid iga teelalikme peal, igal rahwakoosolekul, et maaseadus on see seadus, mis näitab sotsiaaldemokraatide teeneid Eesti töötawa klassi ja rahwahulkade keskel, siis peawad need samad sotsiaaldemokraadid ise praegu selle tõendajaks olema, et see maaseadus ei ole mitte töötawate klasside rahuldamiseks läbi wiidud, waid Eesti hallparunite klassihuwide kaitseks. Kõik need määrused ja seadused, mis välja on töötatud Tõnisson'i walitsuses, ei ole ühelegi töölisklassi liikmele kindlustanud maasaamist ja ei saagi selles ulatuses kindlustama, nagu teda praegu läbi wiiakse. Kui seda tõsiasja ei taheta tunnista, siis ei tunne Eesti sotsiaaldemokraadid peale oma kõrtside ja äride mitte midagi Eesti sisemises elus. Ja see on väga kurb fakt, kui sotsiaaldemokraadid mitte kaugemale ei näe oma kõrtside läwest. Härra Martna tuli ja ütles, et tema ei taha siin seda küsimust wõtta osaliselt, waid üldisest seisukohast. Meie nägime, et kõik need põhjendused, mis olid ette toodud, olid juhitud kommunistide wastu, kui öeldi, et waadake, meie kommunistid töötawad Moskwa käsu järele, mida Moskwast ette kirjutatakse. See peab küll üks wägew Moskwa olema, mis kõikide maade töölisi suudab juhtida. Kui meil kommunistmiga tegemist on, siis ma tahaksin alla kriipsutada, et kommunism ei ole mitte Moskwast saadik olemas, waid ta oli enne Moskwat ja saab ka pärast Moskwat olema. Kui teie Moskwa teete sotsiaaldemokraatlikuks ehk monarhistlikuks, ka siis ei kao kommunism. Karl Marx „Kommunistlises manifestis“ tõmbas väga selged põhijooned kommunistlisele liikumisele, mis praegu kaswab. Ja teie, sotsiaaldemokraadid, kes teie selle programmi sihtide eest wõitlete, olete igatahes selle loosungi kõikides lipukirjades maha kustutanud, kus öeldakse: „Kõikide maade töölised ühinege!“ Teie deklareerite ja tegutsete ühinemise eest kodanlusega, kuid kus on teie tööliste-

klassi loosungid, kus on teie klassiwõitlusline tegewus? Tulite maale omal ajal ja asutasite maatameeste ühisused, kas selleks, et neid ühisusi tõepoolest wiia kodanluse wastu, nii nagu seda Marx'i manifestis käsitatakse, wõi selleks, et ministri kohte saada, sest isiklikud huwid olid teil üle kõige. Klassiwõitluse ohwrit ei ole teie kunagi toonud. Kui meie waatame neid ühisusi, mida teie olete organiseerinud ja kust teid praegu välja peksetakse, sest et teie ei ole töölisteklassi ciuliste nõuete eest wõidelnud, need organisatsioonid, mis järele on jäänud, ei ole mitte need. Siis ei ole teil mitte õigust tulla ja öelda, et kommunistid töölised on, sest seda on sotsiaaldemokraatide õpetuses seletatud. Need ühisused, mida teie asutasite, on kõik välja surnud, sest teie ei ole neid mitte ühisesse wõitlusesse wiinud, ei ole mitte midagi nende eluliste nõuete rahuldamiseks teinud. Sel ajal, kui teie ministrite kohtade peal istusite, mida tegite teie siis töölise huwide kaitseks? Seda ei saa kuidagi alla kriipsutamata jätta.

Juhataja **A. Kerem:** Rkl. Reesen! Teie kõneaeg on möödas.

O. Gustawson (is.): Rkl. Martna arwas heaks selle küsimuse puhul eestkätt materdada kommuniste. Ma tahaks aga öelda, et rkl. Martna tänase esinemise järele ise osutub kommunistiks, ainult teisest otsast. Meie oleme mitmel puhul tähendatud, et kommunistide üheks kangemaks ja kaaluwamaks põhimõtteks on hüüdsõna: „Kui meil töölisorganisatsioon on juhtiwat wõimu ei ole, siis mingi kõik hukka!“ Ainult sellest põhimõttest välja minnes, wõis rkl. Martna teha sarnaseid järeldusi, nagu tema neid siin teinud on. On tõsi, et praegu kommunistide käes juhtiw osa meie töölisliikumises. Wäär aga on wäide: niikaua kui see nõnda on, maksu põhimõte, mida halwem, seda parem. Just sotsiaaldemokraadid on alati toonitanud, et kogu Eesti töölisteklass kommunistlikka seisukohti ei poolda. Suur hulk töölisi seisid just nende selja taga. Tõsiasi on aga, et neil samuti puuduwad ruumid nagu kommunistidelgi. Siin tekib otsekohe küsimus, kas neil töolistehulkadel ühtegi maja tarwis ei ole. Kui wõtta nimetatud töölisteorganisatsioonid, siis peab nende kohta konstateerima, et neil pole maja, kus nemadki saaksid oma koosolekuid pidada, muist ülesandeist koguni rääkimata. Rkl. Martna tuleb ja ütleb, et see on lapsikus

ütelda. andke meile summad kätte ja meie ehitame. Kuid see härra jätab ütlemata, kuidas tema maja tahaks ehitada. Mina arwan, et kommunistlikudki töölised oleksid tänulikud, kui härra Martna selle asemele, et teha ainult sõnu, tuleks ja näitaks oma konkreetset plaani. Meie täiendasime juba eelmisel korral, et meie kaugeitki ei jaga kõike seda, mis kommunistid töölisliikumises praegu teewad. Meie oleme alati piitsutanud seal nende sallimatust, mis töölistele ainult kahju toob. Meie oleme mitmel puhul põhjendatult rõhutanud, et „Tööline“, kes tahab olla töörahwa ühise väerinna häälekandja, seda aga olla ei saa, ei oska ega tahagi. Enne öeldi, et waletab nagu „Waba Maa“, aga nüüd wõidakse öelda: waletab, nagu „Tööline“. On aga kindel, et wassimiste ja waledega töölisteklassile mingisugust kasu ei tooda. Meie oleme selle juures siiski toonitanud, et sarnased wäärnähtused ja wääratused ei kaalu ometi üles kogu liikumist. Last ei tohi wälja wisata ühes pesuwegaga. Meie arwame uskuda wõiwat, et need wäärnähtused, mis on tänapäewases kommunismis, aegade kestes tingimata ära kuluvad. Kommunismil on oma positiivne wäärtus, negatiivsete nähtuste peale waatamata. Kommunism on ainult üks haru rewolutsioonilisest sotsialismist. Meie arwame, et aegade kestel praegused wäärnähtused seal tingimata kaowad ja maha kuluvad, ning ära jääwad need terawused ja üksikute parteide wõimulnitsewad paawstlikud katsed, mis on kommunistlikes liikumises praegu. Aeg näitab kommunismilegi kätte ta kindla ja õige tee ja koha. Aga see loob pinna tulewasele koostöötamisele. Härra Martna'le tohiks olla teada, et Soomemaal on tehtud ajutine kokkulepe kommunistide ja sotsiaaldemokraatide wahel. Ma julgen loota, et Soomele järgnewad ka teised maad. Kui see nõnda on, kui tulewiku wäljawaated sihiwad edaspidiseks ühinemiseks, siis arwan mina, et tuleks teha sootuks teistsugused järeldused, kui need, mida tegi härra Martna. Tuleks katsuda wõidelda selle eest, et luua paremaid tingimisi praeguseks kui ka tulewaks tööks, waatamata, et kommunistid meil töölisliikumist juhtimas. Meie arwates on kuritegu, kui tullakse ja öeldakse, et ei tohi kaasa lüüa töölisliikumises ainult sellepärast, et kommunistid seal praegu juhtiwal kohal. On kuritegu seada üles põhimõte: niikaua kui kommunistid ei ole

minema pühitud, niikaua mida halwem, seda parem. See oleks kuritegu kogu töölisklassi wastu. Selle seisukohaga ei tabata ainult kommuniste, waid rabatakse jalad alt kogu tööliseliikumisel. (Wahelhüüe: Kõrtsimeestel ei ole tarwis liikumist.) Raiutakse läbi seegi oks, mille peal istuwad sotsiaaldemokraadid ise. Nüüd lubatagu paar märkust teha härra Martna põhiwäidete kohta. See ei ole mitte esimene kord, kus härra Martna neidsamu waateid arendab. Nende waadete kohta peab ütleva, et nendel suure auk sees on. (Wahelhüüe A. Rei (sd.) poolt.) Kui härra Rei teisiti arwab, siis leian mina, et tema arusaamiselgi wäga suur auk sees on. Nende lähtekohade nõrk ehk õigem tühi koht seisab selles, et nemad katsuwad kooskõlla wiia ja lepitada ka lepitamatut asja: kodanlise demokraatia teoreetilisi aluseid ta praktilise teostamisega. Härra Martna maalil liigutawa pildi demokraatia heategudest ja õnnistusest: Demokraatia wõimaldawat töölistele hea käekäigu söönud nägudega ja kõige muuga sinna juurde. Seesama härra Martna aga leidis ühtlasi, et Eestis walitsew kodanline koalitsioon oma demokraatiaga on töölised täitsa lagedale jätnud, ja nimetas 8-tunnilist tööpäewa. Ta nimetas teisigi asju, milles töörahwale küünewõrdki pole isegi katsutud wastu tulla. Ja mis see näitab? Aga seda, et on kaks iseasja: kodanlise demokraatia ilus koor ja ta kibe sisu! Härra Martna kõneles söönud nägudest. Tõsi — neid on. Aga küsimus seisab selles — kus neid söönud nägusid otsida tuleb. Härra Martna'! peaks teada olema, kuidas nende söönud nägudega töörahwa keskel lugu on. Siit Riigikogu kõnetoolilt, kui ka tööliste ajakirjanduses on kümmed ja sajad korrad kõneldud üldisest hädast tööliste keskel. On üldiselt teada, misugune kisendaw elujärg on wabrikutöölistel üldse ja töötatöölistel eriti. Härra Martna peaks Narwa minema, ja waatama, kuidas seal kütmata toakestes töölised kiratsewad — külmas ja näljas. Ta tuleks sealt tagasi, ega kõneleks siis wististi mitte enam t ö ö l i s t e söönud nägudest. Tal ei tarwitse nii kaugele minnagi. On Tallinnas palju perekondi, kes töötatöölisena peawad sõna kõige tõsisemas mõttes kibedas näljas kiratsema. Aga kes käiwadki tööl, neilgi on kõiki muud, kui küllust, kõiki muud, kui söönud nägusid. Ehk mingi maale. Meil on täna wist lõp-

pemas, wõi lõppenud üleriiklise segakomisjoni koosseis. Teil ei tarwitse imestada, ega mul prohwet olla, kui ette ütlen, et ta lõpeb ilma mingita. Ta äpardub kogupõllumeeste armust. Teie esitajad ütlevad awalikult, kui tööliste poolt ülesseatud normidest 60% maha jäetakse, isegi siis ei lähe nemad kokkuleppele. Olete teie ka waewaks wõtnud waadata, kui suured need normid on, mis töölisteesitajatelt ette on pandud? Need normid wõimaldaksid töölise kolmeliikmelise perekonnale keskmiselt kunni 5000 marka kuus. Kui teie leiaste, et on wõimatu ja on kuritegu maksta vähem kui 2000 marka kuus, siis arwan mina, et kõigist wõib jutt olla, aga ainult mitte maatöölise söönud nägudest. Wõtke endiste mõisatöölise perekonnad, inimesed on aetud aiaäärde ja ükski ministeerium ei küsi, kas nad surewad seal täna wõi surewad homme. Seal on nälg, häda ja wiletsus. See on, mis demokraatia annab tegelikus elus. Kui see aga nii on, siis peab Martna'gi tunnistama, et see tema poolt ülistatud ilus demokraatia on tegelikult talitanud ja talitab praegugi nii, et töölised tunda saawad ainult surwet. Arusaamatu ja imelik on aga, kui härra Martna tuleb ja seda surwet õigustab — kommunistide pärast. Kommunistid olla kõiges süüdi. Nii kaua, kui kommunistid püsiwat töölisliikumise eesotsas, niikaua olla walitsuse waenulik seisukoht tööliste vastu enam kui õigustatud. Niikaua ei olla walitsusel tööliste suhtes mingisuguseid kohustusi. Selle seisukohaga aga raiutakse kogu töölisliikumise vastu. Meie arwame, et sarnaste wäidetega ei lööda mitte ainult kommuniste, waid löödakse ka neid töölisi, kes sotsiaaldemokraatide selja taga seisawad. „Walwaja“ küsimus on kogu töörahwa küsimus, töölistemaja küsimus on kogu töörahwa küsimus. On tõesti kuritöö, kui töölisteesitajad on arwamises, et Wabariigi Walitsus on õieti talitanud töölisorganisatsioon „Walwajas“ lihtsalt uulitsale heites. On kuritöö, kui sealtpoolt seletatakse — walitsuswilistagu tööliste nõuete peale. Unustatakse ära, et eelarwe kaudu just nende peale maksusid pannakse, kes kuuluvad töörahwa ridadesse. See aga ongi üks kodanlise demokraatia iseloomulikumaist joontest, et ta oskab töörahwale peale panna ainult maksusid ja muid kohustusi, töörahwale aga absoluut midagi anda ei taha.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Töölistemaja küsimuse kõrwal, mis päewakorral, on mitmeid kõrwalküsimusi käsitatud, mis iseenesest wäga laia ulatusega. On waidlema hakatud demokraatia ja despootia põhimõtete üle, sotsialismi ja kommunismi tulewiku üle jne. Ma ei tahaks mitte kõikide nende küsimuste juures pikalt peatada. Märgiks lühidalt ära ainult üksikud tõsiasiad. Nendele, kes kommunismi nii laiana ette näewad, tuletan meelde, kuidas praegu lood on. Praegu on Amsterdami ametiühisuses töölisi 22,4 miljonit, Moskwa ametiühisuses 7,1 miljonit. (W a h e l h ü e : Kust need arwud on wõetud?) Need arwud on Moskwa internatsionaali omad. Edasi räägitakse, et demokraatline kord ei kõlba kuhugile. Mina julgeks tähendada, et kuigi demokraatline walitsemise kord iseenesest kõiki hädasid ei kõrwalda, ning maapealset paradiisi sisse ei sea, siiski ei ole weel leitud mingisugust teist walitsemise korda, mis sellest demokraatlisest korrast parem oleks. Nii ei ole paremat walitsemise wiisi leitud ei nõukogude Wenemaalt, ega Mussolini teed ei tule eeskujulikumaks pidada, ehk meie küll teame, et demokraatia iseenesest mitte sarnane wõim ei ole, mis kõik kätte annab, kuid meie teame ka, et teised walitsuse süsteemid, nagu näituseks nõukogudegi süsteem, ei ole sarnased, mis töölisi rahuldada suudaks nende nõudmistes. Kuna Amsterdamis kommunistid töolistega suuri lahinguid lööwad, sobiwad nad wäga hästi türklastega, kapitalistidega ja wana korra poolehoidjatega. Krupile antakse kontsessioone ning sepitsetakse imperialistlikka plaane. Gruusias on aga kohalikkude kommunistidega tüli, tahetakse saata kohale kommissari, kes hoiaks Gruusia kommuniste waol, sest nad ei olla Wene imperialistliku poliitika poolehoidjad. Kõik need asjaolud ei räägi mitte selle poolt, et demokraatia kõige halwem walitsemise kord oleks, waid senni on ta parematest, ja sellepärast jääme meie ka selle juurde.

Mis töölistemaja küsimusesse puutub, siis ei ole see küsimus esimest korda päewakorral ja oleks wäga ebaõige oletus, nagu oleks sotsiaaldemokraadid selle vastu, et töölistel oma ühine maja oleks, et walitsus ja omawalitsus ruumide murtemisel töölisteühisusele kaasa aitaks. Esimest korda oli Riigikogus küsimus, kui ametiühisuse kesknõukogu endistest ruumidest, praegusest laenupangast wälja

tõsteti. Selkorral avaldasid sotsiaaldemokraadid oma seisukoha ja see seisukoht on ka praegu maksev. Tolkorral meie teatasime, et kuigi meie ametiühisusline juhtimine praegu ühe kildkonna käes on, missugune asjaolu töolistehulka soowidele ei wasta, siiski meie leiame, et ametiühisustele peaks ruumid muretsetama ja selleks peaks Wabariigi Walitsus ja kogukondlised omawalitsused kaasa aitama. Esimene töolistemaja muretsetigi sotsiaaldemokraatide kaasabil. Samuti ei ole ka meie waenulikud olnud tööliste katsele enestele maja ehitada. Mina tahaksin meelde tuletada praegustele kommunistidele Riigikogus, kui omal ajal kommunistid hakkasid aktsiaseltsi asutama töolistemaja ehitamiseks, siis olin ka mina üks nendest õigusteadlastest, kellega kommunistid nõu pidasid ja meie ei keeldunud mitte juriidilist nõu andmast, kuidas minu arwates seda oleks wõinud teostada, kuigi isiklikult olen alati kommunistide wastu üles astunud, kus ma seda tarwilikuks olen pidanud. Käesolewal korral on meile selge, et Eesti töölistes enestele ise maja ehitada ei suuda, Eesti töölisteklass ei ole nii jõukas, et omale tarwilikka ruume muretseta wõiks. Siin peab Wabariigi Walitsus appi tulema ruumide muretsemiseks töölisorganisatsioonidele, nagu tullakse wastu kodanlastele kultuur-ettewõtetele. Ka tööliste kultuur-ettewõtetele peab walitsus wastu tulema. Meie ei mõtle muidugi mitte, et see abiandmine ainuüksi kommunistidele peaks olema. Kui Wabariigi Walitsus ruumide muretsemiseks töölistele appi tuleb, siis peaks ka selleks garantii lehitama, et neis ruumides leiaks aset mitte üksi kommunistlised ühingud, waid kõik tööliste seltsid ja organisatsioonid. Sarnase eeldusega toetame meie nüüd, ja oleme ka warem toetanud töolistemaja ehitamise küsimust ja sotsiaaldemokraatliku rühma nimel teen ettepaneku wastu wõtta järgmine ülemineku-wormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletust, awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus töolistemaja ehitamist toetaks ning selle ehitamiseni tööliste organisatsioonidele korteri leidmiseks kaasa aitaks.“

Juhataja **A. Kerem**: Et Riigikogu juba 2½ tundi on istunud, siis kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.25 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 12.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Töolistemaja küsimuse puhul on siin liiga laiali ja liiga kaugele mindud, on hakatud hindama ja otsustama demokratismi, sotsialismi, kommunismi, nende teeneid ja wäljawaateid, nagu oleks siin see koht, kus neid küsimusi lõpulikult tuleks otsustada. Selle juures on aga mööda mindud küsimusest, mis praegu päewakorral. Kuulugu töölisorganisatsioonid enamuses ükskõik missugusesse erakonda, omagu nad ükskõik, missuguse ilmawaate, see wiis, kuidas Tallinnas üksikute tööliste organisatsioonidega ümber on käidud ka sel korral, kui meie oletaksime, et neis organisatsioonides oli mõjuwõim üksiku ilmawaate käes, — see wiis on siiski sarnane, mida ometi lubada ei saa riigi ja üldsuse huwides. Töölisorganisatsioonid on wälja tõstetud seltsimajast, tööliste hariduslised ettewõtted on niiskettesse keldritesse paigutatud, töölistes on sunnitud keldrites koosolekuid pidama. Seda talituswiisi tuleb wõtta, kui surweawaldust, kui kodanluse arusaamise puudust. Just niisuguste wõteteiga lõigatakse demokratismile lihase ja luusse. Neil ringkondadel, kes sarnaste wõteteiga toime saanud, ei ole sotsiaalsetest ülesannetest sugugi arusaamist, neil ei ole arusaamist riigi hea käekäigu wajaadustest, nad ei oska weel hinnata tarwilisel mõdul töolisteliikumist. Need kodanlised kihid mõjuwad oma oskamatuse ja arusaamatusega just selleks kaasa, et töölisteliikumine liig pahemale poole kaldub, nende kihtide töö mõjub rohkem kaasa kommunismi edendamiseks, kui kommunistiline rühm ja tema agitaatorid, pealegi wäikese mõjuwõimuga agitaatorid. Just eestkätt selle poliitika tagajärjel on kommunism meil pinda leidnud. Mis tunne on töölistel, olgu nad sotsiaaldemokraadid, iseseiswad ehk kommunistid, kui nemad sel ajal, kui teistel ühisustel nõuetele enam-wähem wastawad ruumid tarwitada, peawad niiskeis keldrites oma koosolekuid pidama. Sellega ei lepiks ju ka parempoolsed töölistes, see ärataks wiha ka kõige mõõdukamas töölises. Waadake, niisugune seisukord just tekitab ja kasvatab wiha selle enamuse wastu, kes asja nõnda kaugele wiib. Kas siis tõesti meie riik mingisugust wastuabinõu ei leidnud

selleks, et tööliste organisatsioonide wälja ei tõstetaks? Kas tõesti meie riigil niisugune tahtmine on, et tööliste kraam peab uulitsal wedelema? Kas töö-hoolekandeministeerium mingisuguseid abinõusid ei leidnud siis, kui ta teadis, et tööliste kraami wälja tõstma hakatakse? Nähtawasti puudub seisukorrast arusaamine. Surweabinõud, mis tarwitusele wõetud, on inimesi sedawõrd joowastanud, et neil surweabinõudel üksikutel juhtumistel tagajärgi on olnud. Oleks meie kodanlusel kultuuri, siis ei keelaks ta seda kultuuri ka töölistele. Teie ütlete, need on eraorganisatsioonid, riik ei ole kohustatud nende eest hoolitsema, nad peawad ise omale ulualust otsima, kas ei ole kirik eraorganisatsioon, aga kui siin kirikumõisade küsimus arutamisel oli, siis tõusid parempoolsete käed, et kirikumõisaid pastoreitele alles hoida ühes suurte maa-dega ja waradega. Kas ei ole see toetuse andmine eraorganisatsioonile? Meie näeme iga sammu peal, kuidas toetatakse kapitalistlisi ettewõtteid, näeme ka, et toetatakse põllumajanduslisi ettewõtteid. Wiimase wastu ma ei waidle, need on rahwamajandusele kasulikud. Tööliste rahwamajandusele ja kultuurilisele tasapinna tõstmine peaks ka riikline mure olema, sellel on meie rahwamajanduse ja riiklise hea käekäigu peale mõjuwad tagajärjed. Sellest on aru saanud mitte ükski töölistes ise, waid ka tööandjad, nagu seda näeme Lutheri ja Wene-Balti tehaste juures, kus töölistele wastawad ruumid kooskäimiseks omalajal ehitatud. Teatritele antakse toetust ja öeldakse, et nad rahuldada kõiki, olgu, ma ei waidle selle wastu, ma ei ole teatrite toetuse wastu, aga arwan, et kui töölistel on oma teater, siis on see asutus samuti õigustatud toetust saama, kui teised teatrid. Siin ei tohiks olla mingisugust wahetegemist. Pritsimajade, lauluseltside majade jne. ehitamiseks on lubatud ja toime pandud igasugused loteriid ja korjandused, neid on toetatud — see on rõõmustaw nähtus, sest need asutused on üldsusele tarwilikud. Kuid samuti peaks toetama riik ka töölistemaja ehitamist, ka seda tuleks wõtta kui riigi ja rahwa huwides tarwilikku asja. Et töölisorganisatsioonides mitte ühist ilmawaadet pole, et seal üks sotsiaaldemokraat, teine kommunist on, see ei wõiks kunagi takistuseks olla riiklise abi saamisel. Organiseeritud töölistes on kultuuriline nähtus, need organisatsioonid tarwitawad

aga ka ruume, nemad ei saa ilma ruumideta wastawalt oma ülesandeid täita. Organiseerimata töölistega on tööandjatel raskem läbi saada ja läbirääkimisi pidada. Parempoolsed erakonnad on andnud wahel lubadusi selles mõttes deklaratsioonides, kuid need on rohkem kui minul, ununenud meie walitsuse tegelastel. Wõtame, näituseks, meie mõjuwam erakond, tööerakond, oma ajalehega „Waba Maa“. Ka tema on kirjutanud töölistepaleest, et on tarwis töölistepaleed ehitada Tallinnas. Mispärast ei asutata siin walitsete erakondade poolt niisugust töölistepaleed, kuna praegu on kõike olemas, nagu plats, tööjõud ja peale selle on ka korterikriis olemas. Asutagu selle maja ehitamiseks, luues sarnaseid tingimusi, et üks ei saa teisele ülekohtu teha. Paigutatagu sinna kas wõi teisedki organisatsioonid, näituseks kas wõi „Draamateatergi“, kui see maja parajas suuruses saab. Mispärast ei asuta niisuguste majade ehitamisele, sest need on teile wäga tarwilikud, ja just töölistemaja ehitamine on riigi ja kogukonna ülesanne?! Sellest on ka mõned kogukonnad meil aru saanud, näituseks Tartu. Kui Tartus rekwireeritud maja ära wõeti tööliste organisatsioonilt, siis üüris linnawalitsus organisatsioonile üürimaja ja uue ehitamiseks määras ta miljon marka selle aluskapitaaliks. Tallinnas aga nähtawasti oldakse teistsugusel arwamisel ja tahetakse töölisteklassi likwideerida, arwates, et siin suudetakse kõik korda saata surweabinõudega. Usun aga, et kodanlased ka ise ükskord otsusele tulewad, et see poliitika rappa wiib. Sotsiaalseid nõudeid tuleb rahuldada juba riiklistest ja üldistest huwidest wälja minnes selleks, et ära tunda seda tarwidust, mis praegu tööliste organisatsioonidel oma ulualuse, oma maja järele on. Töölistel pole ühist wäerinda weel, kuid kõik need, kes iseenesest praegu wõimataks peawad kommunistidega käsi käia, ja kõik tööliste organisatsioonid peaksid töölistemaja ehitamist riigi ja kogukonna poolt nõudma.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Sotsiaaldemokraadid katsusid töölistemaja küsimusest teha kommunistide õgimiseküsimuse. Palwadre katsus pärast Martna poolt awaldatud mõtteid silida...

Juhataja A. Kerem: Rkl. härra Keerdo, palun Riigikogu liikmeid hariliku kombe järele nimetada.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): ... teatades, et sotsiaaldemokraatidel töölistemaja

wastu ikka midagi pole kui peale kommunistide ka teistel seal ulualune wõiks olla. Selles küsimuses oleme meie alati seda rõhutanud, et meil mitte midagi selle vastu pole, kui sinna, kas majaisaks wõi komandandiks kas wõi härra Martna tuleb. Muidugi, kui ehitatakse töölistemaja, siis peab see sarnane olema, et seal kõik töölisorganisatsioonid wõiwad ruumi leida.

Kui mina tõmbasin paralleele walitsuse seletuste kohta, mis antud siin, ja töölisorganisatsioonide esitajatele, siis tehti minule märkus juhataja poolt. Ootasime, et walitsus uuesti sõna wõttes seisukohale asub, nagu seda Riigiwanem läinud nädalal töölisteesitajatele lubas. Kuid asjata, walitsus ei ole selle küsimuse kohta mitte sõnagi lausunud, ja sellest tuleb järeldada, et walitsus kõigi ilusate sõnade peale waatamata tööliklassi vastu endisele seisukohale on jäänud. Kui meie weel siin silmas peame neid walitsuse samme, mille kohta meil mitte wõimalust ei ole olnud arupärimise kaudu sõna wõtta, sest teie olete nad maha hääletanud, nagu näituseks, kuidas Tartus walitsuse ametnikud tööliste organisatsioonide ruumide küsimusest aru saavad, kui wabariigi kaitsepolitseinikud töölisorganisatsioonide ruume lõhuwad ja aknaid sisse pilluwad jne., siis selgub meile, kuidas walitsus töölistemaja küsimust tahab lahendada. Kõike seda silmas pidades ei rahulda meid walitsuse seletus ja ka mitte see sotsiaaldemokraatide poolt ettepanud ülemineku-wormel, mis näitab, et walitsuse sennise tegewusega rahul ollakse. Nagu öeldud, niikaua kuni walitsus töölisorganisatsioonide ruumide küsimuses ei asu teistsugusele seisukohale, ei saa seda wastust rahuldawaks tunnistada ja sellepärast paneb meie rühm ette järgmise ülemineku-wormeli: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale Tallinna karskusseltsi „Walwaja“ ja töölikultuuriliste asutuste ruumide kohta, tunnistab Riigikogu selle mitterahuldawaks ja leiab, et töölisorganisatsioonide ning nende kultuuriliste ettevõtete tegewust tuleb wõimaldada wastawate ruumide muretsemisega ja töölistemaja ehitamiseks krediidi määramisega.“

J. Reesen (kom.): Selle küsimuse kohta on pikalt ja laialt seletatud ja ma rõõmustaksin, kui härra Martna oma südan ja neerusid läbi katsudes, otsusele

tuleks, et ka töölisorganisatsioonidel maja tarwis on, aga mitte wälja ei tuleks sarnaste seletustega, mis wihawaenu tööliste erakondade wahel weel rohkem suurendab. Meie pole kunagi sarnasel arwamisel olnud, et meil elus enam sotsiaaldemokraatidega tegemist ei tule teha. Ma toonitan siin, et meie sotsiaaldemokraatidega, kui ka isegi kodanliste erakondade ning haritlastega ühes töötada tahame, kui seda kultuuri ja üldised tööliste huwid nõuawad. Praegune üldine poliitika kõikides kapitalistlikes riikides, nii ka Eestis, läheb selle peale wälja, et töölisteklassile haridust mitte wõimaldada. See, et sotsiaaldemokraadid on sennijani Eesti tööliklassi huwidest osa wõtnud passiwselt, mitte aktiwselt, näitab, et sotsiaaldemokraadid ei tunne sellele liikumisele mitte kaasa. Nad on saatnud endi liikmed niisugustesse kohtadesse, nagu, näituseks, riigikontrolli, kus mitte otsekohe ei saa mõju awaldada tööliklassi teadwuse peale. See asjaolu, et sotsiaaldemokraadid mitte kaasa ei tunne töölistele, wiib niikaugele, et ükskord laialised hulgad neid selleks sundima saawad. Töölistemaja küsimuse puhul on küllalt põhjendusi ette toodud, ja ma ei hakka faktisid siin enam kordama.

Kui meie wõtame kodanliste organisatsioonide seisukoha praegusel silmapilgul, siis näeme, et kõikidel jõukamatel klassidel ja organisatsioonidel on wõimalus koos käia ja koosolekuid pidada, nendel on omad lossid, saalid, kuid tööliklassi kooskäimise wabadusele tehtakse igasuguseid takistusi, sest koosolekuwabadus ilma kooskäimise kohata ei ole mõeldaw. Need pahempoolsed Riigikogu rühmad, kes tahawad, et ka kehewamate rahwahulkade arusaamine wõiks õigele alusele tõusta, et ka neile wõimalus antakse oma kultuuri arendamiseks, peaksid kaasa aitama selleks kohaste ruumide muretsemisega. Sellest seisukohast wälja minnes, hääletab Riigikogu kommunistiline tööliste partei rkl. Keerdo ülemineku-wormeli poolt.

Töö- hoolekandeminister Chr. Kaarna: Austatud Riigikogu liikmed! Minewal neljapäewal arupärimise peale wastates, näitasin mina, et Wabariigi Walitsusel karskusselts „Walwaja“ korterist wäljatõstmisega kõige vähematki kokkupuutumist ei olnud, ei wõinudki olla, sest et wäljatõstmine sündis kohtuotsuse põhjal majaomaniku nõudmise peale.

Sellele tõsiasjale, mis iseenesest väga selge, ei oleks minul midagi juurde lisada, kui mitte kõnelejad, kes selle arupärimise puhul minewal neljapäewal ja ka täna sõna wõtsid, seda küsimust palju laiemas ulatuses poleks käsitanud, kui seda arupärimise järele oodata wõis, sealjuures walitsust terve rea süüdistustega üle külwates. Nüüd pean oma kohuseks arupärimise wiimase osa juures peatada. Kõigist äärmiste pahempoolsete rühmade esitajate seletustest käis punase joonena läbi üks ja ainus põhijoon, — süüdistus, et walitsus ajab sihilikult ja kawakindlalt tööliklassi kurnamise ja tagakiusamise poliitikat. Seda põhijoont illustreeriti õige iseäraliste wäidete ja joonistustega. Üteldi, praegune walitsus nõudwat, tulgu töölisel walitsuse juurde ja kummardagu walitsus, siis wõiwat kõne alla tulla nendes puutuwad küsimused. (O. Gustawson (is.): Seda ütles härra Kaarna.) Eelarwe-komisjonis oli peale Teie, härra Gustawson, weel teisi Riigikogu liikmeid, kes minu seletusi kuulsid. (Wahelhüüe: Seda ei olnud.) Sellelt kõnetoolilt seletas minewal korral härra Gustawson, walitsus alla oma esitaja suu läbi kindlasti tõendanud, et tema oma kohuseks peab igasuguste tööliste nõudmistele wastu seista, mitte milgil tingimisel neid toetada. Need olid härra Gustawson'i sõnad, mis tema ette tõi, arwatawasti järeldusena eelarwe-komisjonis peetud läbirääkimistele. Eelarwe-komisjonis walitsuse esitajana sõna wõttes kõnelesin mina sellest, mis-sugust soowi karskusselts „Walwaja“ esitaja Wabariigi Walitsusele awaldas ja missuguse wastuse mina andsin. Tõendasin kindla sõnaga, et Wabariigi Walitsus ei ole iialgi eitanud neid soowe ja nõudmisi, mis töölisorganisatsioonidele kasulikud on. Eriti juhtisin tähelepanu selle peale, et praegusel juhtumisel ei ole töölisel heaks arwanud esineda positiivse töökawaga, läbikaalutud plaaniga, waid nad tulid järsu süüdistusega ja nõudmisega: „Walwaja“ tõsteti wäewõimuga korterist wälja, andke meile uned ruumid, andke kohe! Sellepeale olin mina kohustanud ütleva, et walitsusel ei ole praegusel ajal võimalik mingisuguseid ruume anda, sest tema käsutada ei ole ühtegi waba korterit. Soowitasin omalt ühtegi waba korterit. Soowitasin omalt töölisteesitajatele, et nad asja tõsiselt wõtaks ja kindla plaaniga esineks. Küsimus pole senni lahendamist leidnud. (J. Piiskar (is.): Niikaua, kui

meeleolu muutunud ei ole.) „Meeleolu“ peale tähendamine oli kõrwaliseks wastutähendamiseks ühe Teie poolt ettetoodud „meeleolu“ peale. Ja ma ütlen ka praegu, et sennikaua, kui tööliste nimel esinejad härrad ainult kiruwad ja õonistawad ning täidewiimata nõudmisi tühiste sõnakõlksude näol üles seawad, ilma, et ühelgi juhtumisel wõimalustega rehkendaksid ja wõimaluste piiridesse mahutatud plaanidega esineksid, — sennikaua on äärmiselt raske küsimusi kasulikult lahendada. Ma wastasin teile, mis ma sel puhul ütlesin. Tuletan siin kohal meelde Tartu asja. Umbes aasta tagasi pöördus Tartu töölisorganisatsioon lühikesse nõudmisega töö- ja hoolekandeministeriumi poole, antagu neile raha maja ehitamiseks. Kahjuks ei mäleta ma praegu selle summa suurust, see oli wist üks miljon wõi rohkem. Selle peale wastas töö- ja hoolekandeministerium, andku soowijad kindel kawa, wõi astugu läbirääkimistesse kohalise omawalitsusega. Seletagu ära, kas nad ise suudawad midagi teha wõi koos omawalitsusega. Hoolimata minu katsetest, ei astunud seal poolt tegelikka samme. Rõõmustan kuuldes, et nad wiimasel ajal Tartu linnavalitsusega plaanikindlamalt läbirääkimisi peawad. Wabariigi Walitsuse nimel wõin ütelda: Kui seal kindel algatus on tehtud, — minule näib, et seal mõnesugune algatus juba on tehtud, — kui omawalitsus asja korraldamise tõsiselt oma kätte wõtab, siis ei jäta Wabariigi Walitsus mitte samme astumata selleks, et Riigikogult küsida wastawat toetust selle ettewõtte läbiwiimiseks. Sedasama wõin ütelda küsimuse kohta, mis puutub Tallinna wastawate organisatsioonide toetamisesse. Kuid nõuda tohiks ja awitada wõib ainult wõimaluse piirides. Ei wõi ometi silmast lasta tõsiasja, et meie iseiswuse ajal ei ole, wälja arwatud wähest üksikud ehitused maal, meie linnades ja alewites ühtegi seltsimaja wõi rahwamaja ehitatud, kuna neid enne sõda igal aastal ühes kui teises kohas ehitati. Kõigile peaks teada olema, et meie rahwal on äärmiselt paljude raskustega tegemist olnud. Meie ei ole suutnud omal ajal nii väga suure hooga algatatud tööd jätkata, waid siin on tulnud suur seisak. Mina arwan, et kui ei oleks olnud neid ärawõitmata raskusi, siis oleks meie suuremates linnades, Tallinnas, Tartus ja wõib olla, isegi Narwas kohased töölistemajad juba üles ehitatud, ja ma usun, mitte

üksnes tööliste eneste poolt korjatud rahaga, sest nemad üksi ei jõuaks tarvilikka maju ehitada, waid kogukonna wõi riigi abil. Aga meie olud muutuwad loomulikumateks, raskused wähenewad ja seda arwesse wõttes arwan, et Tallinna linnawalitsus, kes sel alal senni peaaegu mitte midagi ära teha pole suutnud, peaks nüüd tõesti wõimaluse leidma tööliste klassi nõuetele tööliste rahwamaja ehitamise asjus wastu tulla. Wabariigi Walitsus omalt poolt peab oma kohuseks kohaliku omawalitsusega selle küsimuse lahendamiseks, rahwamaja ehitamise asjus, kõige lähemasse ühendusesse astuda. Walitsus usub, et kohalik omawalitsus krundiandmisega ja osa ehituskulude kandmisega ettewõtet toetab, ja walitsus usub ka, et Riigikogu, kelle poole ta sel juhtumisel krediidi nõudmisega pöörab, selleks otstarbeks krediiti mitte ei keela. See on walitsuse kindel arwamine.

Aga ma ütlen, et see kindel arwamine ja tahtmine ei ole wõinud senni teostamist leida nende raskuste pärast, mis meil kanda on olnud. Need raskused peawad järjest wähenema ja nende wähenemisega ühes peaks nüüd walitsuse arwamise järele kiires korras rahwamajade küsimuse lahendamisele asutama.

Kuid nendele rahwamajadele juba nende ehitamise puhul ei wõi Wabariigi Walitsus mitte niisugust tähendust anda, et nemad tohiksid olla ja peaksid jääma üksikute poliitiliste erakondade täieliku mõjuwõimu alla. Nende rahwamajade siht peab selles seisma, et seal leiawad ulualust kõik need organisatsioonid, kellel oma majanduslise kehwise tõttu wõimalust ei ole oma maja ehitada. Et rahwamajas tõepoolest kõik sarnased organisatsioonid, hoolimata nende ilmawaatest, nende seisukohast ulualust leiaksid, selleks peab juba maja ehitamise puhul kindel kord wälja töötatud olema. Minu arwamise järele peaks siin majaperemeheks kohalik omawalitsus olema, keda riik ka edaspidi toetada wõib, kui temale rahwamajade ülespidamine raskeks läheb.

Käesolewa arupärimise puhul on aga ette toodud asjaolusid ja kõneldud niisugustest juhtumistest, mis tõeloludele ei wasta. Mina näitasin juba, et just nende poolt, kelle nimel siin äärmiselt pahemalt poolt kõnelejad üles on astunud, ei ole mitte midagi positiwset senni tehtud. Wäga tabawalt tehti wahelhüüdeid teile, härrad, sotsiaaldemokraatide ridadest, kui teie esitajad tõendasid, et teie asutustes,

eriti karskusselts „Walwajas“ on ruumi igal ühel, et seal wõib wabalt tegutseda, oma mõtteid ja soowe awaldada, nagu see töölisele tarwilik näib olewat. Siis hüüti siit wahele „sõimati ja wilistati“, ja ma pean ütleva, et need wahelhüüded iseenesest wäga märkitabawad olid.

Walitsus, tahtes toetada täielikult neid algatusi, mis on sihitud rahwamaja ehitamise peale, ei wõi ometi mitte toetust anda nendele poliitilistele rühmitustele, kes enesele ülesandeks on teinud wõidelda meie iseseiswuse ja riiklise korra wastu.

Aga ma arwan ka seda, et ka need organisatsioonid, kes senni tööliste klassi lõöksõnadega on toitnud, ühendusesse wõiwad astuda kõigi teistega, kes ulualust tulewases rahwamajas leiawad. Nemad jõuawad kokku leppida, seda woolu on juba märgata. Kõik need, kes senni oma sihiks on pidanud meie praegust riiklist korda kukutada, loobuwad iseenesest oma tööst, ära nähes, et see töö mitte wilja ei kanna, tagajärgi ei anna.

Juhataja A. Kerem: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Tahtsin konstateerida järgmist tõsiasi. Riigikogu eelarwe-komisjonis tegi komisjoni liige Keerdo töö-hoolekandeministeriumi eelarwe arutamise puhul ettepaneku toetussumme määrata töötatööliste, töölisorganisatsioonidele ajutiste ruumide muretsemiseks ja tööliste ajakirjale abirahaks. Sel puhul tekkinud waidlustes ütles härra Kaarna järgmist: „Niikaua, kui tööliste keskel praegune meeololu walitseb, ei wõi riik neile mingisugust toetust anda.“ Mina arwan, et härra Kaarna wäitest wälja minnes meie seltsimees Piiskar'iga, tema komisjonis ja mina hiljem siit kõnetoolilt olime täiesti õigustatud tõmbama sarnaseid konsekwentse, nagu me neid tõmbasime; töölised tulgu ja kummardagu walitsuse ette endid lahti õeldes oma klasipoliitilistest tõekspidamistest.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Ma teeksin kõige pealt paar märkust rkl. Palwadre arwude kohta, mis tema ette tõi ametiühisuse liikumise kohta. Ma ei tea, kas on need andmed wananenud, kuid igatahes tuleb nende tõelikkuse juures kahelda, sest wähemalt, see on — wiimane arw on poole wõrra suurem. Kuid see küsimus, nagu ma juba ennem tähendasin, ei ole käesolewa küsimuse kohta

niiwõrd mõõduandew, et tema juures tarwitseks pikemalt peatada. Kõne all on igatahes töolistemaja, töolisteruumide küsimus. Ma tulen härra ministri seletuste juurde. Härra minister ütleb, et waadake, kunagi ei ole tulnud positiivsete plaanidega. Mina olen juba mitu korda siit kõnetoolilt toonitanud, mispärast ei ole saadud seda teha ja ma ei hakka enam seda kordama. Pean aga nõndapalju tähendama, et selle küsimuse paigast nihutamine ei olene mitte tööliste heast tahtmisest, waid just walitsuse orgaanide ja kogukonna omawalitsuse wastutulemisest töölistele. Kui on linnawalitsus põhimõttelikult sarnasel seisukohal, et nemad selle wastu ei ole, kui töölised endile mingisuguse lossi üles ehitawad, siis ei ole see ometi küsimust edasi wiinud, waid ainult tühjaks sõnakõlksudeks jäänud. Nimelt hiljuti käis jällegi delegatsioon, mis moodustatud nendesamade töölisorganisatsioonide poolt linnawalitsuses, kus nad said umbes niisuguse wastuse: „Ärge tülitage, meil ei ole aega.“ Ja see wastus iseenesest ütleb väga palju. Teiselt poolt aga teatab walitsus siin täna minister Kaarna kaudu, et tulewikus kawatsetakse küsimust teistsugusele pinnale wiia, ning astutakse ühendusesse kogukonna omawalitsusega, tähendab antakse lootusi. Kuid ma pean teatama, et nende lootustega on kogu aeg elatud. Linnawalitsus teadis juba siis, kui töölised Karja tänawalt välja tõsteti, et linnawalitsus aitab uusi ruume muretseda. See oli linnapea ametlik seletus. Hiljem seda tegi linnawolikogu ametliku otsuse linnawalitsusele kohuseks teha töölistele ruume muretseda. Kuid sellest ei ole siinamale midagi välja tulnud. Ka Warariigi Walitsus ei ole kunagi öelnud, et tema põhimõttelikult just selle wastu oleks olnud. Kui nüüd lubatakse positiivseid samme astuda, siis oleks see samm edasi. Kuid Riigikogu peaks siin kindla sõnaga ütleva, et walitsus neid positiivseid samme astuks ja siis alles wõiwad töölisorganisatsioonid näha, et see küsimus nihkuma on hakanud. Siis ma peataksin weel ühe teise küsimuse juures. See oli küsimus, mis toodi põhjenduseks, et waat, teie tahate seda maja mingisuguseks monopoolseks majaks teha. Töölised on alati sellel seisukohal olnud, et nemad ei taha mingisugust monopoliseeritud seisukorda maja wõi ruumide küsimuses luua. Mina vähemalt „Walwaja“ liikmena olles tean, et ei ole

keelatud „Walwaja“ ruume kunagi mingisuguse poliitilise meelsuse poolest. Kui seal ei saadud mitte kõikidele soowidele wastu tulla, siis tuli see sellest, et „Walwaja“ ruumid olid aastate jooksul wälja renditud töölisorganisatsioonidele. Ja neid organisatsioone, neid töölisteühinguid on meil Tallinnas 20 ümber. Juba neile organisatsioonidel ei saadud täita kõiki nõudmisi, tuli alati üksteise järele sabas oodata. Kui siin kõneldakse sõimamistest, siis näeme seda wist igalpool ja seda saab ka tulewikus olema. Kui näituseks üks erakond omale koosolekuks ruumid on saanud, ja kui koosolekul teised erakonna mehed oponentidena esinewad, kes saab seda siis keelata. (O. Strandman (tõer.): Aga seal on ju wälja wisatud.) Härra Strandman, ütlen Teile „blashen, kto weruet“, usun, kui Teie miitingul olete, et Teie siis õige kange oma wastasele tuld andma olete. Siis tuleksin selle küsimuse juurde tagasi. Meie oleme omalt poolt walmis olnud igat ettewõtet, tulgu ta kas wõi kodanikkude seltside poolt, toetama. Kui teil on kawatsus „Draamateatrit“ wõi midagi muud ehitada, selle toetamisest ei ole meie ära ütelnud. Ja siin kohal ütleme otsekohele, et kui näituseks tööliste tahtmine saab olema, et Martna seiks wõi keegi teine töolistelossi direktori kohal, lastagu teda seal seista. Küsimus, millest härra minister mööda läks ja kaugelt mööda läks, on ajutise ulualuse küsimus. Mina aga arwan, et kuigi walitsus praegu tõsiselt hakkab lossi küsimust wõtma ja saab töolistemaja ja rahwamaja küsimuses abiks olema, see ometi praegust seisukorda ei lahenda. Ma ei eita seda suurema ettewõtte kawatsust mitte, kuid meie oleme wististi küllalt nii teadlikud, et kuigi käesolewal aastal hakatakse mingisugust maja ehitama, et sellega mitte kahe kuuga walmis ei saada. Modernsema maja ehitamine nõuab kolm kuni neli aastat ja kuidas härra minister mõtleb siis nii kaua, kui see maja weel ehitatud ei ole, tööliste korteriküsimust lahendada. Kas walitsus arwab emmast õigustatud olewat sel seisukohal asuma, et praegune seisukord maksma jääb, et töölised ise peawad, kus korteriküsimus, ruumide üürimise küsimus nii kitsendatud on, et mingisugust lootust ei ole kohalikka ruume üürida, korteriküsimust lahendada. Mis mõtleb walitsus siin teha? Walitsus peaks ütleva, kas tema mõtleb ajutiselt seda osalist kitsikust lahendada.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Austatud Riigikogu liikmed! Härra Hansen'i viimase küsimise peale, kas mõtleb walitsus töölisorganisatsioonidele, kes ilma peawarjuta on jäänud, juba lähemal ajal wastu tulla, et need ulualust wõiksid leida, oleks mul järgmist wastata. Juba ammu enne seda, kui härrad „Walwaja“ esitaja ja teised minu juures käisid, on selles asjas läbirääkimisi pidanud minuga nende töölisorganisatsioonide esitajad, keda teie väga rängalt olete materdanud. Sellega juhin mina tähelepanu selle peale, et see küsimus huwitab teisi ringkondi, neid tööliste ringkondi, kes teie platwormil ei seisa, palju enam kui teid, sest muidu ei oleks nemad enne teid esinenud. Juba sel puhul seletasin mina, et ministeerium selle küsimuse lahendamist väga tähtsaks peab ja püüab kaasa aidata nõnda palju, kui wõimalik. Omalt poolt juhtisin mina nende esitajate tähelepanu selle peale, et nemad ise püüaksid leida wastawaid ruume, kuhu sisse asumine ajutiselt wõimalik oleks. Ministeerium püüaks seal juures, kui korteriüür kõrge on ja organisatsioonid ise seda tasuda ei jõua, abiandmisega wastu tulla.

Sedasama wõin ma ka täna austatud küsijale ütelda. Ühtlasi astub töö- ja hoolekandeministeerium linnawalitsusega ühendusesse. Kuigi selle küsimuse lahendamine mitte kerge ei ole, sest walitseb ju meil väga tuntaw korterikriis, siiski hea tahtmise juures wast ehk läheb korda ruume leida, mis küll ei ole sündsad selleks, et seal suuri rahwakoosolekuid pidada, etendusi toime panna jne., mis aga siiski wõimaldaks kooskäimise organisatsioonide keskkohtadele ja wähemaid nõupidamisi ära pidada.

Juhataja **A. Kerem**: Sisse on antud järgmised ülemineku-wormelid: 1) rkl. Palwadre ülemineku-wormel: „Ära kuulates Wabariigi Walitsuse seletuse, awaldab Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus töolistemaja ehitamist toetaks ning selle ehitamiseni tööliste organisatsioonidele korterileidmiseks kaasa aitaks.“
Teine ülemineku-wormel on rkl. Keerdo poolt ja on järgmine: „Ära kuu-

lates Wabariigi Walitsuse wastuse arupärimise peale Tallinna karskusselts „Walwaja“ ja töölikultuuriliste asutuste ruumide kohta, tunnistas Riigikogu selle mitterahuloldawaks, ja leiab, et töölisorganisatsioonide ja nende kultuuriliste ettevõtete tegewust tuleb wõimaldada wastawate ruumide muretsemisega ja töölistemaja ehitamiseks krediidi määramisega.“

Kolmas on rkl. Annusson'i ülemineku-wormel: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi.“

Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (wäljasn. rhm.): Tööhoolekandeminister tähendas, et walitsus olla nõus tööliste ruumide muretsemises wastu tulema. Kuid meie teame, et neid lubamisi on antud kogu aeg ja ainult lubamistest ei saa töolisteklass mitte omale ruume, sellepärast jään mina oma ülemineku-wormeli juurde ja panen ette teda esimesena hääletamisele panna.

Juhataja **A. Kerem**: Mul on kawatsus panna rkl. Keerdo ülemineku-wormel esimesena hääletamisele, teiseks rkl. Palwadre ja kolmandaks rkl. Annusson'i ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Rkl. Keerdo ülemineku-wormel on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Palun neid, kes on rkl. Palwadre ülemineku-wormeli poolt, kätt tõsta. (Hääletatakse. Wahelhüüded: Ära lugeda. Loetakse hääli) Rkl. Palwadre ülemineku-wormel on 31 häälega 23 wastu tagasi lükatud.

Kes on liht ülemineku-wormeli poolt, palun kätt tõsta. (Hääletatakse.) Liht ülemineku-wormel on nähtawa enamusega wastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

Abisekretäär **W. Pezold**.